



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2012. İşbu çeviri, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Vakıf Fonu'nun desteğiyle yapılmıştır (www.coe.int/humanrightstrustfund). Bu çeviri, Mahkeme'yi bağlamamaktadır. Daha fazla bilgi için, bu belgenin sonunda bulunan, telif haklarına ilişkin belgeyi okuyunuz.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund for the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/ Cour Européenne des Droits de l'Homme, 2012. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyrights/droits d'auteur à la fin du présent document.

MANOLE VE DİĞERLERİ/MOLDOVA

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

Dördüncü Seksiyon

MANOLE VE DİĞERLERİ/MOLDOVA

Başvuru no. 13936/02

Karar

Strazburg

17 Eylül 2009

Nihai karardır. Şekli düzeltmeler yapılabilir.

Manole ve diğerleri/Moldova davasında,

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Dördüncü seksiyonu) aşağıdaki üyelerle yaptığı oturumda:

Nicolas Bratza, *Mahkeme Başkanı,*

Josep Casadevall,

Giovanni Bonello,

Rait Maruste,

Lech Garlicki,

Ján Šikuta,

Stanislav Pavlovschi, *Yargıçlar,*

Lawrence Early, *Yazı İşleri Müdürü,*

29 Ağustos 2009 tarihinde, Daire’de yapılan müzakereler neticesinde, aşağıdaki kararı vermiştir:

USUL

1. Bu dava, dokuz, Moldova Cumhuriyeti vatandaşı tarafından (‘başvuranlar’, bakınız, aşağıdaki 9 – 17. paragraflar), 19 Mart 2002 tarihinde, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına ilişkin Sözleşme’nin 34. maddesi uyarınca Mahkeme’ye sunulan, 13936/02 numaralı başvuru sonucu görülmektedir.

2. Adli yardım talebi kabul edilmiş olan başvuranlar, Kişinev’de bulunan, bir sivil toplum kuruluşu olan ‘Lawyers for Human Rights’tan V.Nagacevschi ve V. Gribincea tarafından temsil edilmektedirler. Moldova Hükümeti ise (‘Hükümet’), kendi görevlisi olan Bay V. Parlog tarafından temsil edilmektedir.

3. Tamamı, Teleradyo-Moldva’da (‘TRM’), haberci ya da eski haberciler olan başvuranlar, kanalın editoryal çizgisi üzerinde, Sözleşme’nin 10. maddesine aykırı şekilde, siyasi etki kullanımına yönelik bir uygulama olduğunu iddia etmektedirler.

4. 15 Haziran 2004’te, dördüncü seksiyonun bir Daire’si, başvuruyu kısmen kabul edilebilir bulmuş ve dokuz başvuranın şikâyetlerini, görüşlerini almak için, Hükümet’e iletme kararı almıştır.

5. 8 Mart 2006’da, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nde, kamuya açık duruşma yapılmıştır (İç Tüzüğün 59. maddesinin 3. bendi).

- *Hükümeti temsilen hazır bulunanlar;*

Bay V. PARLOG,
Bayan D. SARCU,
Bayan L. GRIMALSCHI,
Bayan I. LUPUSOR,

Hükümet görevlisi,

Danışmanlar;

- *Başvuranları temsilen hazır bulunanlar;*

Avukat V.NAGACEVSCHİ,
Avukat V. GRİBİNCEA,

Danışmanlar.

Mahkeme, Bay Parlog, Nagascevschi ve Gribincea'nın beyanlarını dinlemiştir.

6. 26 Eylül 2006 tarihli bir kararla, Mahkeme, başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir.

OLAYLAR

I. DAVANIN KOŞULLARI

A. Teleradyo-Moldova

7. 'Teleradyo-Moldova' (TRM), 11 Mart 1994 tarihili bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle, Devlet şirketi olarak kurulmuştur. TRM, Ulusal Radyo Televizyon Kurumu'nun yerini almaktaydı. İç tüzüğü, 1995, 1996 ve 2002 yıllarında (bkz. aşağıdaki 59, 60 ve 65. paragraflar) değiştirilmiştir. 2002 senesinde, kamu kuruluşuna dönüştürülmüş ve 26 Temmuz 2004'te bu şekilde kaydedilmiştir.

8. Kasım 2004'ten itibaren, (NIT) isimli özel bir Moldova kanalı da ulusal olarak yayına başlamıştır. O tarihe kadar, Moldova genelinde, TRM dışında, sadece bir Rumen kanalı (Romania 1) ve bir Rus kanalı (ORT) yayın yapmaktaydılar. Romania 1, yerel haberler vermiyordu ve ORT, 2002'den itibaren, günlük Moldova haberleri veren on dakikalık bir bülten yayınlıyordu. Ekim 2004'te, Moldova halkının yüzde 61'inin kırsal alanda oturmasına rağmen, kablolu televizyon sadece büyük şehirlerde vardı ve uydu yayını neredeyse hiç kullanılmamaktaydı. Hükümete göre, Bağımsız Habercilik Merkezi'nin yaptığı bir çalışmaya göre (bkz. aşağıdaki 76. paragraf), 2004'te, Moldova'da en çok seyredilen kanal TRM idi ve akşam haberleri, halkın yaklaşık yüzde 20'sinin en çok sevdiği televizyon programıydı.

B. Başvuranlar

9. Larise Manole (ilk başvuran), 1982'den beri televizyonda çalışmaktaydı. 2001'den 2002'ye kadar, TRM'nin, televizyon haberleri

biriminin başına geçmişti. Larise Manole, aynı zamanda, akşam haberlerinin, Rumence sunumunu ve yayıncılığını yapmaktaydı. Eylül 2002'de TRM'den ayrılmıştır.

10. Corina Fusu (ikinci başvuran), sabah eğlence programı, akşam haberleri ve Fransız kültürüyle ilgili bir program hazırlayıp sunmaktaydı. Ulusal Radyo ve Televizyon Kurumu'na (TRM'nin selefi) 1990 yılında girmiş ve ekonomik gerekçelerle 2004 yılında işten çıkarılmıştır.

11. Mircea Surdu (üçüncü başvuran), genel yayın yönetmeni ve akşam yayınlanan kültürel, sosyol ve siyasi konularla ilgili haftalık bir programın sunucusuydu. Bay Surdu, Ulusal Radyo ve Televizyon Kurumu'na 1985'te girmiş ve Devlet şirketi olan TRM tarafından 2004 yılında işten çıkarılmış fakat yine o ay TRM kamu kuruluşu tarafından işe alınmıştı.

12. Dinu Rusnac (dördüncü başvuran), televizyon programları biriminde tecrübeli yayıncı idi ve akşam haberlerini Rusça sunmaktaydı. TRM'ye, Temmuz 1994'te girmiş ve ekonomik sebeplerden dolayı Kasım 2004'te işten çıkarılmıştı.

13. Diana Donică (beşinci başvuranın) kültürel televizyon programları biriminin yönetmeniydi ve Mircea Surdu'nun sunduğu program için çalışmaktaydı. Donică, TRM'ye 1994'te girmiş ve Devlet şirketi olan TRM tarafından Ağustos 2004'te işten çıkartılmış ve aynı ay kamu kuruluşu olan TRM tarafından işe alınmıştı.

14. Leonid Melnic (altıncı başvuran), kültürel televizyon programları biriminde, birçok televizyon programı ve tartışma programının yapımcılığını üstlenmişti. Melnic, Ulusal Radyo ve Televizyon Kurulu'na 1992'de girmiş ve Devlet şirketi olan TRM tarafından Ağustos 2004'te işten çıkartılmış ve aynı ay kamu kuruluşu olan TRM tarafından işe alınmıştı.

15. Viorica Cucereanu-Bogatu (altıncı başvuran), televizyon haberleri biriminde, özel muhabir olarak çalışıyordu. Bayan Cucereanu-Bogatu, Ağustos 1979'da Ulusal Radyo ve Televizyon Kurulu'na girmiş ve Kasım 2004'te ekonomik sebeplerden dolayı işten çıkartılmıştı.

16. Angela Aramă-Leahu (sekizinci başvuran) kültürel televizyon programları biriminde, tecrübeli yayıncı ve sunucu idi. Bayan Aramă-Leahu, aynı zamanda, bir eğlence programı da sunmaktaydı. Kendisi, Ulusal Radyo ve Televizyon Kurulu'na, 1983'te girmiş ve ekonomik sebeplerden dolayı Kasım 2004'te işten çıkartılmıştı.

17. Ludmila Vasilache (dokuzuncu başvuran), kültürel televizyon programları birimi bünyesinde birçok programın yayıncı ve sunuculuğunu yapmakta idi. Şubat 1990'da, Ulusal Radyo ve Televizyon Kurulu'na girmişti. Devlet şirketi olan TRM tarafından Ağustos 2004'te işten çıkartılmış ve aynı ay kamu kuruluşu olan TRM tarafından işe alınmıştı.

C. Tarafların, Şubat 2001 ve Kasım 2004 tarihleri arasında TRM üzerinde siyasal denetim yapılmasına ilişkin görüşleri

1. Başvuranlar

18. Başvuranlara göre, TRM her zaman siyasal olarak denetlenmekteydi fakat habercilerin ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar, Şubat 2001'den itibaren iyice artmıştı. Bu tarihte, meclis seçimlerinde Komünist Parti büyük bir çoğunlukla başa gelmişti: TRM'nin birçok yetkilisi işten çıkartılmış ve yerlerine Hükümet'e bağlı kişiler getirilmişti.

19. Başvuranlar, kanalın yayınladığı haberlerin en yüksek hiyerarşik seviyede bulunanlar tarafından kontrole tabi tutulduğunu iddia etmekteydiler. Örneğin, ilk başvuranın sunduğu kısım için haberleri seçme yetkisi ve çekim senaryosunu hazırlama görevi elinden alınmış ve 2001'den itibaren bu görev haberler biriminin müdürüne verilmişti. Başvuranlara göre, birim müdürü, 'Moldpres' Devlet Basın Ajansı tarafından belirlenen çizelgeye göre haberlerde görünmesi gereken konulara karar vermekte ve bu seçimi kanal müdürü ve radyo televizyon müdürünün onayına sunmaktaydı. Öncelik, parlamenter görüşmelere, Hükümet ve Başkanlık toplantılarına veya resmi kuruluşların yerel ziyaretlerine verilmekteydi.

20. Siyasal görüşme ve röportajları, sadece, makamların güvendiği haberci ve teknisyenler yapmaktaydı. Oysaki 2001'den önce, editoryal içeriği, büyük ölçüde haberciler belirlemekteydi ve bu tarihten sonra benimsenmesi gereken çizgi ve anlatım tarzına ilişkin talimatlar verilmeye başlanmıştı; çekim senaryosunun tamamının kendilerine dikte edildiği bile olmuştu. Canlı olarak yayınlanmayan röportaj ve görüşmeler seçilmekte ve iktidardaki partinin iyi gösterilmesine uygun olacak şekilde gözden geçirilip yayınlanmaktaydı.

21. TRM'deki kurala göre, Hükümet yanlısı kuruluşların faaliyetlerine ilişkin röportajlar üç ila beş dakika arası sürerken diğer olaylarla ilgili röportajlar en fazla 60 ila 90 saniye arası sürmekteydi. Böylece, haberlere ayrılan zamanına üçte ikisi, Hükümet'le ilgili konulara hasredilmişti. Ülkedeki sorunlar ve muhalefet, sivil toplum kuruluşları veya iktidar karşıtı görüşe sahip olan kişiler tarafından organize edilen olaylar gizlenmekteydi. Hiçbir muhalefet partisinin yayına erişimi yoktu ve politik, kültürel ve bilimsel ortamlarda etkili olan ve Komünist Parti'yi desteklemeyen kişilerin 'kara listesi' oluşturulmuş ve bu kişilerin TRM'nin programlarına erişimi engellenmişti. Nadir olarak, muhalefetten bir politikacının yayına katıldığı durumlarda, konuşmasının belli parçaları kesilmekteydi veya Moldpres Hükümet Basın Ajansı'nın verdiği bir metin veya bir dış ses eklenmekteydi.

22. Sansür uygulanan sadece haberler değildi. İhtilaf yaratan konular yasaklanmıştı, konukların ve halkın kimlikleri kontrol edilmekteydi, canlı

yayınlanan veya interaktif programlar engellenmekte ve seyircilerin telefon bağlantıları filtreden geçirilmekteydi. Programların haftalık çizelgesi, TRM müdürünün onayına sunulmaktaydı. Onun onayını almayan programlar, programa katılanlar ve izleyicilere açıklama yapılmaksızın çizelgeden kaldırılmaktaydı.

23. Ayrıca, ‘Rumen’, ‘Rumence’ ‘Besarabya’, ‘Rumen tarihi’, ‘totaliter yönetim’ gibi kelimeleri kullanmak ve iki savaş arası döneme ilişkin, SSCB’deki kılığa ilişkin, Stalin yönetimine ilişkin, SSCB’deki zorla çalıştırma kamplarına sürülmeye ilişkin ve 1989 yeni milliyetçi döneme ilişkin olarak yapılabilecek en küçük referans dahi yasaklanmıştı.

24. Başvuranlar, bu dönemde gerçekleşmiş olan birçok somut olay belirtmektedirler: bir haberci hakkında, 27 Ağustos 2001 tarihinde canlı olarak yayınlanmış olan ve Bağımsızlık kutlamasına ilişkin olan bir röportajda, ‘totaliter komünist yönetim’, ‘komünist Hükümet’ ve ‘Büyük Millet Meclisi’ ifadelerini kullanmış olmaktan dolayı verilen disiplin cezası; Akşam haberlerinde yayınlanan ve bağımsızlık kutlamasına ilişkin bir röportajda, Moldova’nın ilk Cumhurbaşkanı olan Mircea Snegur’un bir röportajının kaldırılması; Sinema Çalışanları Sendikası Başkanı ile yaptığı bir röportajda başkanın ‘totaliter yönetimin, kiliseleri yokettiği’ yönünde kullandığı ifadeler üzerine röportajı yapan haberciye verilen kınama cezası; 22 Eylül 2002’de, Komünist Parti Genel Sekreteri G.E.’nin röportajının, Moldova’nın ekonomik durumu hakkında kendini ifade ediyor olması ve röportaj esnasında ‘tünelin sonunu görmekten çok uzaktık’ şeklinde bir ifade kullandığı gerekçesiyle, röportajın kesilmesi; 28 Ekim 2001’de yayınlanması gereken ve ölen şarkıcılar Doina ve Ion Aldea Teodorovici ile ilgili olan bir programın yayından kaldırılması; 13 Şubat 2002’de, Vlad Cubreacov isimli milletvekiliyle, ‘Rumen tarihi’ dersinin ‘Moldova tarihi’ dersi ile değiştirilmesine ilişkin eğitim programının tartışıldığı röportajın yayınlamasına itiraz edilmesi; 22 Şubat 2002’de, Meclis’te yapılan sosyopolitik bir tartışmaya ilişkin olarak muhalefetin duruşuna ilişkin anıştırma yapma yasağı; ‘Alianța Braghiș’ Meclis grubundan bir milletvekilinin, Hükümet’in yaptığı idari ve bayındırlık önerilerini eleştirdiği bir basın konferansındaki röportajının sansürlenmesi; Filoloji kongresi ve tarihçiler tarafından organize edilen konferanslara ilişkin röportajların, ‘Rumen tarihine’ ve Rumence’ye ilişkin bazı görüşlerin bildirildiği gerekçesiyle yasaklanması; Nisan 2002’de, Milli Tarih Müzesi’nin açılışına ilişkin ve Stalin zulmünün mağdurlarına ilişkin bir röportajın yayınlanmasının yasaklanması; Temmuz 2002’de, Alman kökenli kişilerin Sovyetler tarafından sürülmesini hatırlatan Elle Pelerino adlı profesörün röportajına getirilen yayın yasağı; Temmuz 2002’de, Gheorghe Ghimpu ile yapılan bir röportajdan, kitabının adı olan ‘Moldav Rumenlerin milli bilinci’ kısmının çıkartılması; ve 2002 ve 2003 yıl sonu

kutlamaları döneminde, Besarabya Başpsikoposluğu rahipler sınıfı mensuplarıyla yapılan her türlü röportajın yasaklanması.

25. 28 Kasım 2003'te, başvuran, Mircea Surdu'nun sunduğu 'Bună Seara' adlı tartışma programı, Rusya Fedrasyonu tarafından önerilen, Moldova'nın federalleşmesini konu almaktaydı. Programın konukları, Moldova'nın Avrupa Konseyi nezdindeki temsilcisi olan Vladimir Filipov, AGİT sözcüsü, Klaus Neurkirh ve üç parlamenter grubun temsilcileri olan Victor Stepaniuc, Dumitru Braghiş ve Iurie Roşca idi. Programın yayın saatinden birkaç saat önce, TRM'nin müdürü, Vladimir Filipov'a, programın iptal edilmiş olduğunu ve gelmesine gerek kalmadığını bildirmişti. Prodüksiyon ekibi ve sunucu ise durumdan haberdar edilmemişlerdi. Klaus Neurkirh, Dumitru Braghiş ve Iurie Roşca stüdyoya gelmişlerdir. Halktan seyirciler yerlerini almış ve program başlamıştır. Katılanların haberi olmaksızın ve hiçbir açıklama verilmeden, program yayınlanmamış ve yerine bir film yayınlanmıştır. Bu program için çalışmış olan haberciler de, daha sonra, polis tarafından sorgulanmışlardır.

2. Hükümet

26. Hükümet, başvuranların anlattıklarını inkâr etmemektedir. Bununla birlikte, Hükümet muhalefet yapan siyasetçilerin milli kanala erişimlerinin olduğunu ve 14 Şubat ila 27 Şubat arasında yapılan ve Nisan 2002, Temmuz 2002 ve Kasım 2003'te yapılan haber programlarının metinlerinin de gösterdiği gibi 2002 protestolarının haber yapılmış olduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra, Hükümet, o dönemde yayınlanan televizyon programlarına ilişkin dergilerin, TRM için aşağıdaki programları ilan ettiklerini öne sürmektedir: 14 Mayıs 2004 – 'Siyasi partiler kürsüsü'; 12 Temmuz 2004 - 'Kamu yaşamı' ; 15 Temmuz 2004 – Komünist Parti Grup Başkanı Bay V. Stepaniuc, 'Moldova Democrată' meclis Grup Başkanı olan Bay Braghiş'in, aşırı parlamenter 'Merkezci Birlik' Partisi Grup Başkanı olan Bay Petrache'nin ve hiçbir partiyi temsil etmeyen diğer kişilerin katılımıyla 'Demokratik süreç ve medya özgürlüğü' adlı programlar.

27. 2002'den itibaren, temel azınlıkların beklentilerine cevap verebilmek için, TRM altı dilde (Rusça, Ukraynaca, Gagavuzca, Romca, Bulgarca ve İbranice) yayın yapmaktaydı.

28. 2005 seçim kampanyası boyunca, 'Muhalefein Saati', 'Armoni' gibi programlar muhalefetin kendi bakış açılarını haftada bir saat boyunca ifade etmesine izin vermektedir. Seçim dönemi dışında, 'Siyasi partiler platformu' adlı program her hafta muhalefetin bir politikacısına, halka seslenmesi için on dakika veriyordu. Bununla birlikte, 2005'ten beri, Parlamento'daki tüm tartışmalar, TRM'nin radyo ve televizyon kanallarında yayınlanmaktaydı.

D. 2002'deki Protesto ve Grevler

29. 2002'de, 9 Ocak'tan Mayıs'a kadar, o dönem, ana muhalefet partisi olan Hristiyan Demokrat Halk Partisi, Hükümet'in tarih dersine ilişkin programı kaldırıp zorunlu Rusça dersi koymasına ilişkin günlük eylemler düzenlemekteydi. Bu eylemler, temel Hükümet binasının önündeki Büyük Millet Meclisi meydanında olmakta ve binlerce protestocuyu bir araya getirmekteydi (bu konuda bakınız, *Hristiyan Demokrat Halk Partisi/Moldova*, no. 28793/02, AİHM 2006-II).

30. Hükümet'e göre, TRM haberlerinde özellikle de başvuran Corina Fusu'nun röportajlarında bu eylemler konu alınmaktaydı. Başvuranlar ise, bu eylemlerin haber yapılmasının çok kısıtlı olduğu ve çok sıkı biçimde denetlendiğini belirtmektedirler. Aynı şekilde, örneğin, eylemcilerin motivasyonları veya muhalefetin meclis tartışmalarında belirttiği bakış açısına ilişkin bilgi vermek yasaklanmıştı.

31. 25 Şubat 2002 tarihinde, TRM'den 331 çalışan aşağıdaki açıklamayı imzalamışlardır:

'Teleradyo-Moldova'nın çalışanları olan bizler, Komünist Parti'nin seçimlerdeki zaferinden sonra, ifade özgürlüğümüzün kısıtlandığını farketmekteyiz. Dinleyici ve izleyicilerimiz kesin ve tarafsız bilgi alma hakkından mahrum edilmektedirler. Makamlar, Moldova Anayasası'nda yasaklanmış olmasına karşın, milli televizyon ve radyoya Sovyetik tipi bir sansür uygulamaktadırlar. 'Teleradyo Moldova', böylelikle, bir beyin yıkama aracı ve kamu düşüncesini manipüle etme aracı ve iktidar partisinin sesi haline gelmiştir. Bizler, izleyici ve dinleyicilerin haklarını ve genel olarak basın özgürlüğünü ihlal etmekte olan bu totaliter eylemleri protesto etmekteyiz. Demokratik prensiplerin bu şekilde ihlal edilmesi çok tehlikelidir çünkü bu ihlaller ülkemizin politik durumunu dengesizleştirmektedir. Bizler, eylemcilerin, zorla Ruslaştırmaya ve ülkenin demokratik sisteminin kararlaştırılmış şekilde ortadan kaldırılmasına karşı olan eylemleriyle dayanışma içinde olduğumuzu ifade ediyoruz. Devlet şirketi olan Teleradyo Moldova bünyesindeki sansür uygulamalarının ortadan kaldırılmasını ve halkın doğru, güvenilir ve tarafsız haber alma hakkına saygı duyulmasını istiyoruz. Makamların, bu halkın seçmiş olduğu ve Avrupa yanlısı ve demokratik politikaya saygı duymasını istiyoruz.'

32. 26 Şubat 2002'de, bu açıklama, basına dağıtılmış ve binlerce insan TRM'nin merkezinin önünde şikâyet edilen bu politikayı protesto etmişleridir. Aynı gün, 19.00 haberlerinin çekimi sırasında, dördüncü başvuran Dinu Rusnac, kendisinden okuması istenen ve TRM'nin önünde yapılan eylemlerden bahsetmeyen metni okumayı reddetmiştir. Haber ekibi, bu eylemler üzerine bir röportaj yayınlamaya başlamış fakat birkaç dakika sonra, haber durdurulmuş ve yerine bir belgesel yayınlanmıştır. Ordu, stüdyoya çağırılmıştır. Saat 21.00'da, Larise Manole'nin, protesto gösterilerine katılmış olduğu için Rumence olarak günlük haberleri sunmasına izin verilmemiştir.

33. 27 Şubat 2002'de, TRM'den bir grup çalışan iş yavaşlatma grevi yapma kararı almışlar ve bu amaçla bir Grev Komitesi seçmişlerdir. Bu komite, TRM yöneticisi ve Hükümet'e, aralarında, sansürün

kaldırılmasının yer aldığı bir liste sunmaktaydı ve haber yayıncı ve sunucuları sansürlenmemiş haberler yapmaya karar vermişlerdi. 700 eylemcinin bulunduğu eylemci bir grup, TRM binası önünde toplanmıştı.

34. Aynı gün, öğlenden sonra, Moldova Devlet başkanı, TRM'ye giderek, Grev Komitesi'nin temsilcileriyle görüşmüştür. Moldova Devlet başkanı, kendisinin de sansüre karşı olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, Başkan, muhalefete bir saatlik yayın izni verilmesi talebini, Büyük Millet Meclisi meydanındaki gösterilerin yasal olmadığı gerekçesiyle reddetmiştir.

35. 5 Mart 2002'de, dördüncü başvuran, Dina Rusnac, 19.00 haberlerinin çekim senaryosunda, Grev Komitesi'nin, Moldova Devlet başkanının bazı beyanlarına vermiş olduğu cevapları ve Hristiyan Demokrat Halk Parti Başkanı olan Iurie Roşca'nın bir röportajını da dahil etmiştir. Haberler biriminin müdürü, çekim senaryosunun bu kesitlerini kaldırmıştır. Canlı yayınlanan haberler süresince, Bay Rusnac, sansürlenmiş olmaktan şikâyet etmiş ve kameralara çekim senaryosunun notlu halini göstermiştir. Birim müdürü, teknisyenden, derhal, sesi kesmesini istemiştir.

36. 7 Mart 2002'de, Parlamento, 'TRM'ye bir çalışma ilerlemesi stratejisi' hazırlamakla görevli bir özel parlamenter komisyon kurmuştur.

E. Birinci ve dördüncü başvuralara verilen disiplin cezaları

37. 27 Şubat 2002 olaylarının ardından, birinci başvuran Larise Manole'ye, o zamana kadar, her akşam Rumence olarak sunduğu haberleri sadece hafada bir ya da iki akşam sunmasına izin verilmiştir. 6 Mart 2002'de, haberleri okurken bir hata yapmış olduğu gerekçesiyle, yayıncı ve sunucu görevindeki derecesi *junior* muhabir seviyesine düşürülmüş ve bir daha haberleri sunmasına izin verilmemiştir.

38. Bayan Manole, 11 Eylül 2002'de, iş mahkemesinde, TRM'ye karşı dava açmış ve İstinaf mahkemesi, onun lehine karar vererek TRM'nin başvuranı sunuculuk görevine geri almasına hükmetmiştir. Bununla birlikte, TRM, bu kararı icra etmemiştir ve Bayan Manole, hiçbir zaman eski görevine geri dönmemiştir. Bayan Manole, aynı zamanda, kendisine yeteri kadar röportaj görevi verilmediği ve hayatını kazanamayacak hale gelip istifa etmeye zorlanacak kadar tedirgin edilip sansürlendiğini öne sürmektedir. 13 Kasım 2002'de, Bayan Manole, TRM'den ayrılmıştır. Bayan Manole, bir basın ajansında ve daha sonra bir televizyon şirketinde çalışmıştır.

39. 7 Mart 2002'de, dördüncü başvuran, Dinu Rusnac, kendi inisiyatifıyla, haberlerin verilen çekim senaryosuna uymayarak ağır kusur

("mustrare aspră") işlemiş olduğu gerekçesiyle, kınama şeklinde bir disiplin cezası almıştır. Bununla birlikte, sunuculuk görevinde derecesi düşürülmüş ve haber programlarını sunma hakkından mahrum edilmiştir.

40. Bay Rusnac, 23 Eylül 2002'de, TRM'ye dava açmıştır ve İstinaf mahkemesi, kendisine verilen disiplin cezasını, Bay Rusnac'ın, çekim senaryosunu uygulamayarak sözleşmeden doğan yükümlülüğünü ihlal etmediğine karar vererek, iptal etmiştir. İstinaf mahkemesi, başvuranın, haber sunuculuğu görevine geri dönmeye ilişkin talebini ise, bu görev için sözleşmeden doğan bir hakkının olmadığını ve bu görevin kendisine sadece sözlü bir onayla verilmiş olduğundan bahisle, reddetmiştir. 25 Ekim 2002'de, TRM, İstinaf mahkemesinin kararına uygun şekilde, disiplin cezasını iptal etmiştir.

F. Görsel İşitsel Koordinasyon Kurulu'nun Raporu

41. 16 Nisan–19 Nisan 2002 tarihleri arasında, Görsel İşitsel Koordinasyon Kurulu ('CCA' bkz. aşağıdaki 58. paragraf), kanalın sansür ve diğer sorunlarını görüşmek için, TRM'nin yönetimi ve personeliyle bir dizi görüşmeler yapmıştır. 29 Nisan 2002'de, CCA, ulaştığı sonuçları sonuçları yayınlamıştır:

'Farklı taleplerin ve Grev Komitesi'nin kurulmasına ilişkin ihtilafla ilgili olarak, idare ve personel derhal bir çözüm bulunması isteklerini belirtmiş ve bunun kendi çıkarları doğrultusunda olacağının altını çizmişleridir.

Tartışmalar iki ana konu üzerinde yapılmaktaydı;

- Grev Komitesi'nin ve TRM'de olan olayların siyasi niteliği
- Sosyal ve idari sorunlar, özellikle de personelin kendi yaratıcı potansiyelini kullanamadığı hissi

Grev, uzun bir olaylar silsilesinin sonucudur. Kanalın merkezi idaresinin ve birçok müdürlüğün yüksek yetkililerinin ciddi oranda yenilenmesi söz konusu olmuştur. Bazı haberciler ve müdür yardımcıları, kendi sözleşmelerini hiçe sayarak, programların hazırlanması ve sunulmasına ilişkin talimatlara uymayı bırakmışlardır, bu da yerleşik kuralların kaymasına ve radyo televizyon yayın kuralları ve gerekliliklerine saygı gösterilmemesine sebep olmuştur. Bazı televizyoncular, muhalefet partisinin, Büyük Millet Meclisi meydanında organize ettiği eylemlere destek verdiklerini beyan ederek, siyasal taraflarını belli etmişlerdir. Bu durumdan faydalanarak, bazı haberciler, sadece profesyonel kuralları çiğnemekle kalmamış aynı zamanda personeli iki kampa bölerek, durumunda da ağırlaşmasına sebep olmuşlardır.'

(...) Özellikle de habercilerin sunuculuk lisansının geri alınması gibi disiplin cezaları, habercilere verilmiş ve bunlar yayıncılık kurallarını ihlal etmiştir. Grev Komitesi mensuplarının yanlış açıklamaları TRM çalışanlarının çoğu tarafından reddedilmiştir ve Grev Komitesi ile aynı sayıda bir Anti Grev Komitesi kurulmuştur.

Grev Komitesi'nin eylemi TRM'nin Sendika Komitesi tarafından desteklenmemekteydi. Grev Komitesi'nin üyeleri isteklerini sadece şirket

MANOLE VE DİĞERLERİ/MOLDOVA

hıyerarşisine ve Hükümet'e değıl aynı zamanda Görsel İşitsel Koordinasyon Kurulu'nu bilgilendirmeksizin Avrupa Konseyi'ne de sunmuşlardır.

Yaratıcı süreçte, bir 'sansür' veya 'bir çeşit sansür uygulaması'na gelince, 'sansürün' hizmet yükümlölüklerine saygı gösterilmesi ödevi üzerine kurulu temel gerekliliklerle açıklanmaya çalışıldığını görüyoruz. Hem 'dış' hem de 'iç' sansür belirtilmiştir.

Aslında, bu sansür iddialarında bulunanlar bu şekilde vasat nitelikli çalışmalarını ve profesyonellikten uzak davranışlarını haklı çıkarmaya çalışmışlardır. Bu haberciler, hiyerarşik üstlerinin kendilerine tarafsız programların yapılması için verdikleri görevleri gerektiğı gibi yerine getirmemişlerdir. Temel profesyonellik gerekliliklerini bir tür diktatörlük veya sansür olarak yorumlamışlardır. Bununla birlikte, bazı müdürler, meclis çoğunluğunun siyasal çizgisi lehine olan tezlerini kendileri doğrudan aktarma çabası göstermişlerdir. CCA, somut örnekleri olmasa bile, Devlet iktidarının temsilcilerinin hala programların verdiği mesajları etkilemeye çalıştığının bilincindedir. Rahatlıkla anlıyoruz ki, bu etkileme türü, kreatif personel tarafından protestoların yapılmasına sebep olmuştur. Bu tür durumlar televizyon için tipik durumlardır.

Böylelikle, aslında, bazı müdürlerin, kreatif sürecin organize edilmesinde profesyonellikten uzak olmaları anlamına gelen 'politik sansür', gelişerek 'zihinsel sansür' haline gelmiştir.

Aynı zamanda, şirketteki hiyerarşinin, Besarabya, Rumen, Rumen dili, Rumen tarihi veya totaliter yönetim kelimelerinin tarihsel çerçevede kullanılmalarını yasaklamadığını fakat bu kelimelerin gündemdeki olaylarla ilgili röportajlarda kullanılmalarını yasakladığı görölmektedir. Grev Komitesi'nin talepleri yayında belirtilmiştir. (...)

TRM'nin İç tüzükleri, Hükümet tarafından kabul edilmeden önce Avrupa Birliğı'nin denetiminden geçmiştir. Bununla birlikte, bazı maddeleri halen TRM'nin kreatif faaliyetlerine ve yönetim ve personel ilişkilerine oturtulmamıştır. Devlet şirketini, kamu kurumu yapmaya yönelik öneriler çok iddialı ve mali temeli olmayan önerilerdir. (...)

Böylece, CCA, Devlet şirketi olan Teleradyo-Moldova'nın durumunu incelemiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşmıştır:

— Sürekli şekilde müdürleri değıştirme ve kreatif personelin kendi deyimiyle üzerinde bir tür sansür uygulanması, söz konusu personelin faaliyetleriyle uyumsuzdur;

— Teleradyo-Moldova'nın İç tüzükleri ve gelecekte, televizyon ve radyo yayıncılığında, kamu görevleri yaratma ihtimali kamuya açık şekilde incelenmelidir;

— Şirket, İç tüzükleri'nin hükümlerine kesinlikle riayet etmeli ve ortak bir idare kurulu kurmalıdır;

— Finansmanla ilgili kesin karar, maaşlar ve gereç sağlanması da dahil olmak üzere, Hükümet ve Parlamento tarafından alınmalıdır.

— Radyo ve Televizyon Sanatsal Komisyonu'nun İç tüzükleri ve oluşumu ve hazırlanması ve tanıtılmasına ilişkin talimatlar yeniden incelenmeli ve tam bir sorumlulukla, aynı şekilde, görsel işitsel sektöre ilişkin yasal mevzuat yeniden incelenmelidir.

— Personelin sınıflandırılması ve eğitimine ilişkin prosedürler gözden geçirilmeli ve yurtdışındaki stüdyolarda eğitim programları organize edilmelidir.’

G. TRM’nin kamu kuruluşuna dönüştürülmesi ve çalışanların transferine ilişkin prosedür

42. 7 Haziran 2002’de, Moldova Devlet başkanı, basına TRM hakkında bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamada, Avrupa Konseyi’nin Parlementerler Meclisi’nin, Moldav makamlarından, Devlet şirketi olan TRM’yi kamu hizmeti kuruluşuna (bkz. aşağıdaki 61. paragraf) çevrilmesi konusundaki talebine ilişkin kararla ilgili bazı çekinceleri olduğunu fakat Parlamento’nun böyle bir değişiklik yapma yönündeki bu kararını kabul edeceğini beyan etmiştir.

43. 26 Temmuz 2002’de, Parlamento, görsel işitsel kamu kuruluşu’Teleradyo-Moldova, Devlet şirketinin, kamu kuruluşuna dönüştürülmesine ilişkin 1320-XV no.lu kanunu kabul etmiştir (bkz. yukarıdaki 65. paragraf).

44. Yeni kanuna göre, eski Devlet şirketinin personelinin, yeni kuruluşta işe girebilmek için bir sınava girmeleri gerekmektedir. 2004 yılının Mayıs ayında, bir Sınav Komisyonu atandı. Başvuran Mircea Surdu, orada personeli temsil etmek için seçildi.

45. Tüm başvuranlar sınava girmişlerdir. Sonuçlar 26 Temmuz 2004’te ilan edilmiştir. Corina Fusu, Dinu Rusnac, Viorica Cucereanu-Bogatu ve Angela Arama-Leahu ve 2002 grevine katılan birçok kişi gibi görevlerinde tutulmamışlardır. Mircea Surdu, protesto etmek için sınav komisyonundan istifa etmiştir.

46. 27 Temmuz 2004’te, görevlerinde tutulmayan haberciler, siyasi gerekçelerle gönderildiklerini belirttikleri bir basın konferansı düzenlemişlerdir. Bu basın konferansı ile ilgili bir röportajın saat 19.00 haberlerinde yayınlanması öngörülmüştü. Ne var ki, TRM’nin müdürü, onun yerine, doğayla ilgili bir belgesel yayınlamaya karar vermiştir.

47. Aynı gün, TRM’nin müdürü, basın konferansına katılan ve beşinin de başvuranlardan olduğu on dokuz kişinin, TRM’ye girişini yasaklamıştır. Haberciler ve sempatizanları, kanalın binasının önünde aylarca protesto yapmışlardır.

H. Çalışanların transfer edilmesiyle ilgili prosedüre ilişkin uyumsuzluk

48. Başvuranlar, Corina Fusu, Angela Aramă-Leahu ve Dinu Rusnac ve 57 diğer kişi Kişinev istinaf mahkemesi’nin idari dairesine, çalışanların transfer edilmesiyle ilgili prosedürdeki usulsüzlükler ve özellikle de sınav komisyonunun usulsüz şekilde oluşturulduğu şikâyetleriyle başvurmuşlardır.

49. 24 Eylül 2004 tarihinde verilen bir kararla, Kişinev istinaf mahkemesi, açtıkları davayı, temelden yoksun olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. Mahkeme, özellikle, sınav komisyonunun, 1320-XV sayılı kanuna uygun olarak kurulmuş olduğunu ve bu kanunun başvuranlara, sınavın düzenlenmesiyle ilgili hiçbir özel hak tanımadığına hükmetmiştir. Mahkeme, TRM'nin, kanunun kendine vermiş olduğu takdir yetkisi çerçevesinde hareket etmiş olduğunu ve kimsenin yasal hükümlere itiraz etme hakkının olmadığına karar vermiştir.

50. İlgililer, bu kararı Yüksek Adalet Divanı önüne götürmüşlerdir. 16 Mart 2005'te, bu mahkeme, başvuruların taleplerini, yersiz olduğu gerekçesiyle reddetmiştir.

II. AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİ TARAFINDAN RADYO TELEVİZYON YAYIN KAMU HİZMETLERİNE İLİŞKİN OLARAK GELİŞTİRİLEN PRENSİP VE TEMEL KURALLAR

51. Prag'da, 7 ve 8 Aralık 1994'te, kitle iletişim politikalarıyla ilgili olarak yapılan dördüncü Avrupa Bakanlar Konferansı'nda, Bakanlar Komitesi aşağıdaki kararları almıştır:

Radyo televizyon kamu hizmetinin geleceği üzerine alınan 1 no.lu Karar

(...)

52. 1996'da, Bakanlar Komitesi, radyo yayını kamu hizmetinin bağımsızlığına ilişkin olarak R(96)10 sayılı Tavsiye Kararını kabul etmiştir (...)

53. Aralık 2000'de, Bakanlar Komitesi, radyo yayını sektöründe regülasyon makamlarının görevlerine ve bağımsızlığına ilişkin olan ve özellikle de radyo yayını sektöründe bağımsız ve özerk medyanın varlığını güvence altına almak için bu sektörde akla yatkın ve orantılı bir düzenleme yapmanın esas olduğunu ve bu medyaların özgürlüğünü güvence altına almak için bu özgürlük ve diğer meşru hak ve çıkarlar arasında denge sağlanması gerektiğinin (...) belirtildiği Rec (2000)23 sayılı Tavsiye Kararını kabul etmiştir.

54. 27 Eylül 2006'da, Bakanlar Komitesi, 'Üye Devletler'de Radyo yayını kamu hizmetinin bağımsızlık güvencesine ilişkin bir Deklarasyon' kabul etmiştir (...).

III. İÇ HUKUK VE UYGULAMA

A. İç hukukun Sözleşme ile uyuşumuna itiraz edilebilecek başvuru yolu

55. İdari yargılama usulü kanununun (10 Şubat 2000 tarihli ve 793-XIV sayılı kanun) 4. maddesi gereğince, kanun ve idari kararnameler ile Devlet başkanı ve Hükümet'in karar ve kararnameleri, yargı denetimine tabi değildirler. Fakat anayasallık denetimine tabidirler. Bu denetim ise sadece, Anayasa Mahkemesi'ne başvurulması durumunda yapılır (13 Aralık 1994 tarihinde kabul edilen 317-XIII sayılı Anayasa Mahkemesi'ne ilişkin kanunun 4. maddesi). Anayasa Mahkemesi'ne doğrudan, bireysel başvuru yoluyla erişim yoktur. Yüksek Mahkeme'ye başvuruda bulunma yetkisi olan kişi ve kurumlar eksiksiz olarak Anayasa Mahkemesi'ne ilişkin kanunun 25. maddesinde ve anayasal yargı kanununun 38. maddesinde belirlenmiştir:

'Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunabilecekler:

- a) Moldova Devlet başkanı
- b) Hükümet
- c) Adalet Bakanı
- d) Yüce Divan
- e) Ekonomi Mahkemesi
- f) Başsavcı
- g) Bir milletvekili
- h) Bir parlamenter grup
- i) Arabulucu
- i) Gagavuz Halk Meclisi (Gagaouze-Yeri) (...)'

B. Görsel işitsel yayına ilişkin anayasal hükümler

56. İfade özgürlüğü aşağıdaki şekilde kaleme alınmış olan anayasal hükümlerle güvence altına alınmıştır:

'Madde 32. Düşünce ve ifade özgürlüğü

- 1) Düşünce özgürlüğü ve düşünce ve fikirlerini açıkça, sözlerle, resimle veya başka şekillerde ifade etme özgürlüğü her vatandaş için güvence altına alınmıştır.
- 2) İfade özgürlüğünün kullanılması, üçüncü kişilerin onuruna veya haysiyetine veya kendi fikirlerini ve yargılarını geliştirme ve ifade etme haklarına saldırı oluşturamaz.
- 3) Kanun, Devlet'i veya halkı inkar etmeye veya onlara iftira atmaya yönelik fiilleri yasaklamaktadır. Ayaklanmaya, savaşa, saldırıya, etnik, ırksal veya dinsel

MANOLE VE DİĞERLERİ/MOLDOVA

nefrete, ayrımcılığa, veya toprak bölücülüğüne, kamusal şiddete veya anayasal düzen için tehdit oluşturabilecek diğer eylemlere çağrı yapmak yasaktır ve cezalandırılır.

C. Görsel işitsel yayınlara ilişkin 1995 kanunu

57. Görsel işitsel yayınlara ilişkin (3 Ekim 1995 tarihli 603-XIII sayılı kanun) kanun, görsel işitsel yayın alanında ifade özgürlüğünü şu şekilde düzenlemektedir:

‘ Madde 2

3) Görsel işitsel kuruluşlar sansüre tabi değildir.

Madde 3

Görsel işitsel ifade özgürlüğü Anayasa’ya sıkı sıkıya riayet edilmesi gerekliliğini içerir ve bu özgürlük, üçüncü kişilerin onur, haysiyet veya özel yaşamı aleyhinde kullanılamaz.

Madde 6

1) Devlet, görsel işitsel kamu kuruluşlarının faaliyetleri için gereken tüm koşulları güvence altına alır.

2) Devlet, görsel işitsel kamu kuruluşlarının yayın faaliyetleri için gerekli olan teknik gereçlerin sağlanmasını güvence altına alır.

Madde 29

Görsel işitsel kuruluşların, haberci sıfatıyla çalışanlarının bu sıfatla :

(...)

h) her derecedeki mahkemeye erişim hakları vardır.

58. Kanun aynı zamanda, bir Görsel ve İşitsel Koordinasyon Kurulu, kurmaktadır (‘CCA’) :

‘Madde 31

1) Görsel ve İşitsel Koordinasyon Kurulu, dokuz üyeden oluşmaktadır:

a) Parlamento tarafından atanan üç üye (bunlardan biri, görsel işitsel medya uzmanıdır)

b) Moldova Devlet başkanı tarafından atanan üç üye (bunlardan bir görsel işitsel medya uzmanıdır).

c) Hükümet tarafından atanan üç üye (bunlardan biri telekomünikasyon uzmanıdır). (...)’

D. TRM'nin kamu yayıncısının kurulması

59. TRM, 11 Mart 1994 tarihinde, aşağıdaki şekilde kaleme alınmış olan, 63 no.lu Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulmuştur:

‘Madde 1

Milli Radyo Televizyon Yayın Ofisi feshedilmiştir.

Madde 2

‘Teleradyo Moldova’ isimli bir Devlet şirketi kurulmuştur.

Madde 4

‘Teleradyo-Moldova’ Devlet şirketi, kendi yöneticisi tarafından yönetilir ; onun faaliyetleri de Koordinasyon Kurulu tarafından koordine edilir.’

60. TRM'nin İç tüzükleri, 12 Eylül 1996’da kabul edilen ve aşağıdaki şekilde kaleme alınmış olan, Devlet şirketi ‘Teleradyo-Moldova’nın İç tüzüklerine ilişkin 502 no.lu Hükümet kararıyla değiştirilmiştir:

Madde 2

Şirket, görsel işitsel bir kamu kuruluşudur. Kreatif ve editoryal faaliyeti, kamu makamlarının müdahalelerine ve siyasi partilerin baskılarına karşı kanunla korunmaktadır.

Madde 3

‘Teleradyo-Moldova, Devlet şirketi statüsündedir.

Madde 4

Şirket, Hükümet tarafından, Moldova Cumhuriyeti Devleti adına kurulmuştur. Devlet, şirketin faaliyetlerini Görsel İşitsel Koordinasyon Kurulu aracılığıyla yönetir.

Madde 10

Şirketin amaçları şunlardır:

Ülkenin sosyopolitik, ekonomik yaşamı ve Devlet’in dış ilişkileriyle ilgili tarafsız ve güvenilir bilgiler vermek;

Toplumun tüm katmanlarının çıkarlarını yüceltmek, barış ve insanlık değerlerini, demokratik değerleri ve insan haklarına saygıyı yaymak;

Kültürel ve sanatsal değerleri yaratmak, bunları geliştirmek, korumak ve yüceltmek.

Madde 20

MANOLE VE DİĞERLERİ/MOLDOVA

Şirketin kratif ve editoryal faaliyetleri bağımsızdır. Televizyon ve radyo programları, kamu makamlarının müdahalelerine ve siyasal partilerin baskılarına karşı kanunla korunmaktadır.

Madde 22

Şirket aşağıda sayılanları yapmakla yükümlüdür:

Sosyopolitik, milli ve uluslararası yaşamın gerçeklerini tarafsız ve yansız şekilde sunmak, halkın bilgi alma hakkını güvence altına almak, milli kültürün, azınlıkların kültürlerinin ve evrensel kültürün gerçek değerlerini yüceltmek;

İfade özgürlüğünü, vicdan özgürlüğünü ve bilgi akışı özgürlüğünü güvence altına almak;

Habercilerin haklarını, ulusal yasal mevzuata ve uluslararası uygulamaya uygun olarak güvence altına almak, programlarda, değişik politik ve mezheplerden olan kişilerin katılımını güvence altına almak;

Önceliği, Parlamento, Hükümet ve Moldova Devlet başkanının basın bildirilerine vererek bunları parasız olarak yayınlamak (...)

Madde 23

Şirketin araştırma ve kreasyon birimleri, habercilerin, kendi fikirlerini ve görüşlerini beslemelerini güvence altına almaktadır. Şirket, bir haberciye, kendi şahsi değerleriyle ters düşen bir düşüncüyü yüceltmeye zorlayamaz.

Madde 24

Şirket tarafından yayınlanan programlar, savaşı, saldırı eylemlerini, etnik, ırksal, sosyal veya dini nefreti, Devlet'e karşı şiddet eylemlerini, terörizmi, kamusal itaatsizliği, toprak bölücülüğünü veya ahlaka aykırı fikirleri övücü nitelikte olmamalıdır.

Madde 30

Parlamento, Görsel İşitsel Koordinasyon Kurulu'nun tavsiyesi üzerine veya kendi inisiyatifile, şirketin yöneticisini, televizyonun genel müdürünü ve radyo genel müdürünü beş yıl için atar. Görsel İşitsel Koordinasyon Kurulu, şirket yöneticisinin tavsiyesi üzerine, şirketin yönetici yardımcısını, beş yıllığına atar.

Madde 31

Şirket yöneticisi:

Şirketi yönetir ; (...)

Şirketin çalışanlarını işe alır ve işten çıkartır;

Şirketin idare kurulu'nun faaliyetlerini denetler ; (...)

Madde 33

İdare Kurulu, şirketin idari organıdır. İdare Kurulu, ortaklaşa yürütülür ve danışma kurulu niteliği vardır. İdare Kurulu, İç tüzüğüne uygun olarak hareket eden on üç kişiden oluşmaktadır.

Madde 34

Şirket yöneticisi, otomatik olarak, İdare Kurulu'nun üyesidir. Kurul'un diğer üyeleri, Hükümet'in ve Görsel İşitsel Koordinasyon Kurulu'nun temsilcileridir.

E. TRM'nin kamu kuruluşuna dönüştürülmesi

1. Avrupa Konseyi'nin TRM'nin kamusal radyo yayıncısına dönüştürülmesi projesine ilişkin Tavsiye Kararları ve Raporları

1. 24 Nisan 2002'de, Parlamenter Meclis, 1280 (2002) sayılı ve 'Moldova'daki demokratik kurumların işleyişine ilişkin' olan ve aşağıdakilerin belirtildiği bir Karar almıştır:

« 1. Meclis, Ocak 2002'den beri Moldova'da yaşanan olaylara dair derin kaygısını ve ülkenin dengesini tehlikeye atan siyasi havanın gerilemesi ve radikalleşmesine ilişkin kaygısını ifade etmektedir.

2. Hristiyan Demokrat Parti (PPCD) tarafından düzenlenen eylemler Kişinev şehir merkezinde üç buçuk aydır devam etmektedir.(...)

7. Meclis, habercilerin ve Teeleradyo-Moldova çalışanlarının protesto hareketlerinin ifade özgürlüğünü tam olarak güvence altına alabilmek ve bir radyo yayını kamu hizmeti sunabilmek için bir an evvel reformlar yapılması gerekliliğine işaret ettiğini tespit etmektedir. Meclis, makamları, televizyon programlarındaki sansür uygulamalarına bir son vermeye ve tartışma programlarını, parlamenter muhalefet ve Parlamento dışı tüm siyasi partilere açmaya davet etmektedir. Meclis, Moldov Hükümeti'ni ve Parlamentosu'nu hiç gecikmeden, Teleradyo Moldova'nın bağımsız kamu kuruluşuna dönüştürülmesi için gereken çalışmaları başlatmaya davet etmektedir. (...)

10. Meclis, Moldav siyasi güçlerinden gerçek ve yapıcı bir diyalog sürdürmelerini ve aşağıdaki ilkeleri içeren bir uzlaşma konusunda anlaşmalarını beklemektedir : (...)

iv. Görsel işitsel medyaya ilişkin kanunun gözden geçirilmesi ve Teleradyo Moldova şirketinin bağımsız kamu kuruluşuna dönüştürülmesi; yetkili parlamenter komisyon tarafından derhal çalışmaların başlatılması; bir önceki yasama döneminde incelenen kanun önerilerinin yeniden incelenmesi ;(...) bu çalışmaların bitimi tarihi, bu parlamenter oturumun bitiş tarihi olan 31 Temmuz 2002'dir;

11. Meclis, Moldav Hükümeti ve Parlamentosu'nu, gecikmeden aşağıdaki tedbirleri almaya davet etmektedir. (...)

14. Meclis, Moldav makamlarından, Avrupa Konseyi ve organlarıyla işbirliği yapmasını ve özellikle de aşağıda sayılanları talep etmektedir : (...)

ii. Görsel işitsel medya reformuna ve Devlet şirketi Teleradyo-Moldova'nın statüsünün bağımsız kamu kuruluşuna dönüştürülmesine ilişkin kanun tekliflerini onun incelemesine sunmak ; (...).

2. Aynı gün, Parlamenter Meclis, 1554 (2002) sayılı ve 'Moldova'da demokratik kurumların işleyişine' ilişkin olan ve aşağıdaki talebi içeren, Tavsiye Kararını kabul etmiştir:

« 5. Meclis, Bakanlar Komitesi'nu, Moldav makamlarıyla işbirliğini aşağıda belirtilen konularda, güçlendirmeye davet etmektedir:

MANOLE VE DİĞERLERİ/MOLDOVA

i. Görsel işitsel reform ve Devlet şirketi olan Teleradyo Moldova'nın bağımsız kamu kurumuna dönüştürülmesine ilişkin olarak yapılacak kanun tekliflerinin hızlı bir incelemesinin yapılması ; (...)

3. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri ve Moldav makamlar arasında yapılan mektuplaşma sonrasında, Polonya Televizyonu Stratejik Planlama ve Geliştirme Şefi olan uzman Karol Jakubowicz, Hükümet'in radyo televizyon yayını kamu hizmetine ilişkin hazırladığı kanun teklifi hakkında yazılı bir inceleme yapmıştır. 22 Temmuz 2002 tarihli ilk raporunda (ATCM (2002) 19), özellikle aşağıda belirtilenleri yazmıştır:

“[Hükümet'in teklifi] (...) radyo televizyon yayınının faaliyetlerini çok çeşitli şekillerde doğrudan siyasi müdahale yapılmasının öngörmektedir:

- 4. maddenin 2. bendi ve 6. maddenin 1. bendinde öngörülen ‘kamu makamlarından gelen kamu çıkarına ilişkin haberleri’ yayınlama zorunluluğu ve benzer haberlerin aktarılması için ve hiçbir kapsam, tür veya gerekçe kısıtlaması yapmaksızın, yayını, talepleri üzerine, kamu kurumlarına ve kamu idari kuruluşlarına açmak.

- ‘Gözlemciler Kurulu’nun’ üyelerinin doğrudan Parlamento, Hükümet ve Devlet başkanı tarafından atanması (madde 13/2) ;

- Atama kurumu için, ‘görsel işitsel medya kanununu’ ihlal etmeleri halinde bu kişileri her zaman işten çıkarma imkanı yani uygulamada herhangi bir gerekçeyle işten çıkarma imkanı (madde 13/5) ;

- Gözlemciler Kurulu’nun İç tüzüğünün Parlamento’nun onayına sunulması (madde 13/7) ;

- Genel müdürün, aynı zamanda, Gözlemciler Kurulu’nun talebi üzerine görevden alma yetkisi de bulunan, Parlamento tarafından atanması (madde 19) ;

- Özel Parlamenter Komite’nin, Parlamento’nun yasadışı olduğunu kabul ettiği, kamu yayıncısının her eylemi hakkında, yazılı açıklama talep etme ve CCA ile birlikte öne sürülen yasadışılığın düzeltilmesini talep etme hakkı.

Bu hüküm teklifleri, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nunun R (96)10 sayılı ve radyo yayını kamu hizmetinin bağımsızlık güvencesine veya ifade özgürlüğünün ‘kamu makamları tarafından müdahale edilmeksizin’ özellikle de Devlet veya kamu makamı ya da kamu sorumluları tarafından müdahale edilmeksizin kullanılmasını öngören, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. maddesine hiç bir şekilde uygun değildir. Bununla birlikte, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bazı koşullarda, Sözleşme’nin, Devlet’e özel kişi veya kuruluşların, ifade özgürlüğüne müdahale etmelerini yasaklamak, çerçevelemek veya kısıtlamak yönünde bir pozitif yükümlülük yükleyebileceğine karar vermiştir. İfade ve haber alma özgürlüğünün gerçek ve etkili şekilde kullanılması sadece Devlet’in her türlü müdahaleden kaçınmasına bağlı değildir ve ifade özgürlüğünü teşvik etmeye, korumaya ya da savunmaya yönelik pozitif tedbirler alınmasını gerektirebilir. Avrupa Sözleşmesi’ne taraf Devletler’den, medya ve haberciler tarafından kullanılan ifade özgürlüğünü korumak ve yüceltmek için gereken tedbirleri alma yükümlülüğüne saygı göstermelerini bekliyoruz. Yukarıda belirtilen hükümler, bu yükümlülüklerle uygun değildirler çünkü bu hükümler özellikle kamusal makamlara kamusal radyo yayıncısının işleyişine müdahale etmeye yönelik ve özgürlüğünü gerçekten kısıtlama imkanı yaratacak sebepler vermektedir’.

4. (ATCM (2002) 30) sayılı ve 18 Aralık 2002 tarihli ikinci incelemesinde ise Bay Jakubowicz, özellikle, TRM'nin yönetici organı olan 'Gözlemciler Kurulu'nun öngörülen oluşumuna ilişkin endişesini dile getirmekteydi. Bakanlar Komitesi'nun R (96) 10 sayılı (yukarıdaki 51. paragraf), Tavsiye Kararındaki temel prensibe göre, radyo yayını kuruluşlarının denetim organlarının oluşumunu belirleyen kuralların bu kuruluşların, politik veya diğer müdahalelere maruz kalmasını engelleyecek şekilde tanımlanmaları gerektiği temel prensibine atıfta bulunarak, üyelerin denetlenmesi ve atanması Kurulu olmak üzere, iki tür oluşum olduğunu gözlemlemekteydi:

- İlkinde, bazı kurum ve sivil toplum grupları, Görsel İşitsel Kurul'a kendi seçtikleri bir temsilciyi belli bir süre için (örneğin dört yıl) yetkili kılabilirler. Bu grup ve kurumlar, örneğin kiliseler, üniversiteler, tiyatrolar, yazarlar, haberciler, müzisyenler, çiftçiler, kadınlar, gençler, spor federasyonları, çevre uzmanları, işverenler, sendikalar vs. olabilir.

- İkincisinde, üyelerinin bir kısmının (örneğin dokuz veya on iksinin) Parlamento tarafından veya kamu kurumları tarafından (örneğin üçte biri Parlamento, üçte biri Hükümet, üçte biri Devlet başkanı) atanmaktadır. Görsel İşitsel Kurul üyeleri, sivil toplumun çıkarlarını temsil etmekle yükümlü oldukları için gerçekte kendilerini atayanların bakış açılarını ve siyasi çıkarlarını temsil etmemelerini sağlamak için çok dikkat etmek gerekir (...).

Geçiş dönemindeki bir ülkenin sosyopolitik koşullarında, ikinci model, potansiyel bir çelişki barındırmaktadır: Parlamento tarafından atanan kişiler- veya Parlamento, Hükümet ve Devlet başkanı tarafından atanan kişiler- gerçekten sivil toplumu veya genel olarak toplumun çıkarlarını temsil edebilirler mi? Kamu yaşamı aşırı derecede siyasilleşmiş olunca, siyasi iktidar tarafından atanan kişilerin kendilerini atayan kişilerin bakış açılarını ve çıkarlarını temsil etmeyeceklerinden emin olunabilir mi ?

Bu risk o denli yüksektir ki, bizce, ilk modelin tercih edilmesi gerekir.

Tabii ki, her türlü hukuki önleme karşın, kimse, Kurul'un her üyesinin kimi dinleyeceğini ve kimin fikirlerini savunacağını kontrol edemez. Bu sebeple, bu organın, kişilerin maruz kalabilecekleri etkilerin de çeşitli olması için olabildiğince çoğulcu olması önemlidir. (...)

2. 1320-XV TRM kanunu ve değiştirilmesi

5. 26 Temmuz 2002'de, TRM'nin bir radyo yayını kamu hizmetine dönüştürülmesi için, Parlamento, Teleradyo-Moldova kamu radyo televizyon yayını Devlet şirketine ilişkin 1320-XV sayılı TRM kanununu kabul etmiştir. Bu metin, Avrupa Konseyi uzmanının tavsiyelerini dikkate almamaktaydı (yukarıdaki 63-64. paragraflar). Bu metin şunları öngörmekteydi:

‘ Madde 1

İşbu kanunla, Milli Görsel İşitsel Kamu kuruluşu olan 'Teleradyo-Moldova' şirketi kurulmaktadır. Bu kuruluşun, Moldova Cumhuriyeti toprakları üzerinde güvenilir ve

MANOLE VE DİĞERLERİ/MOLDOVA

tarafsız haberleri iletme özgürlüğünün güvence altına alınmış olması için tüzel kişiliği, işlevsel özerkliği ve editoryal bağımsızlığı bulunmaktadır (...).

Article 5

2) Şirket, programlarında, farklı sosyal, milli, dini ve siyasi kategorilerin çıkarlarını kapsayan geniş bir çeşitliliği sağlamalıdır.

3) Şirket, tarafsızlık ve yansızlık ilkelerini, haber ve belgesel yayınlarında güvence altına almalıdır.

Madde 13

1) Şirketin Gözlemciler Kurulu, halkın ve toplumun güvenilir, tam ve tarafsız bilgi alma hakkını sağlama sorumluluğu olan özerk bir organır. Bu organ, şirketin tüzükleri ve kanunlarına riayet edip etmediğini kontrol etmekle yükümlüdür.

2) Gözlemciler Kurulu, kültürel, bilimsel, eğitimci veya diğer çevrelerden olmak üzere beş yıllığına aşağıda sayılanlar tarafından atanan 15 kişiden oluşmaktadır :

- a) Parlamento- iki kişi (biri muhalefet tarafından atanır) (...);
- b) Moldova Devlet başkanı- iki üye;
- c) Hükümet- iki üye;
- d) Yüksek Hâkimler Kurulu – bir üye;
- e) Şirketin kreatif personeli- bir üye;
- f) Milli azınlıkların organizasyonları- iki üye;
- g) Moldova Sendikaları Konfederasyonu- bir üye;
- h) Serbest Sendikalar Konfederasyonu ‘Dayanışma’- bir üye;

i) Kreatif meslek sendikaları (Yazarlar Sendikası, Plastik Sanatlar Sendikası, Sinema Çalışanları Sendikası, Besteciler Sendikası, Tiyatro çalışanları Sendikası)- bir üye ;

j) Medya dünyası organizasyonları (haberciler sendikası, özgür basın derneği, elektronik basın derneği, basın özgürlüğü komitesi, bağımsız habercilik merkezi, medya derneği)- bir üye;

k) eski mücadeleçiler derneği- bir üye.

Madde 14

Gözlemciler Kurulu:

Şirketin yöneticisini, yönetici yardımcısını, televizyon icra müdürünü ve radyo icra müdürünü atar;

İdare Kurulu’nun oluşumunu onaylar.

Madde 20

Şirket faaliyetlerinin gözetimi

MANOLE VE DİĞERLERİ/MOLDOVA

1) Şirket faaliyetlerinin gözetimi görevi, Gözlemciler Kurulu tarafından icra edilmektedir.

2) Gözlemciler Kurulu, görevlerini gerektiği gibi yerine getirmemezse, Parlamento, özel bir parlamenter komisyon aracılığıyla, şirketin herhangi bir organından, bu kanunu ihlal ettiklerini düşündüğü eylem veya ihmaller hakkında yazılı bilgi talep edebilir. Özel Parlamenter Komisyon, orada partilerinin sahip olduğu sandalye sayısı oranında temsil edilmek üzere, tüm parlamenter grupların üyelerinden oluşmaktadır.

(...)

4) Parlamento, Görsel İşitsel Koordinasyon Kurulu ile birlikte, şirkete, tespit edilen kanun ihlallerinin giderilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını emredebilir.

5) Şirket, yürürlükteki mevzuata göre, gelen emirlerin yasallığını yargıya taşıma hakkına sahiptir (...)

(...)

7) Bu madde gereğince alınan hiçbir tedbir, şirketin bilgi verme ve ifade özgürlüğüne saldırı oluşturmaz.'

6. 18 Eylül 2002'de, Bakanlar Komitesi, Parlamenter Meclis'in, 1554 sayılı Tavsiye kararına (yukarıdaki 61. paragraf) bir cevap kabul etmiş ve bu cevapta, TRM'nin statüsünün hala kaygı verici bir konu olduğu kanaatinde ve 1320-XV sayılı kanun bir ilerleme oluştursa bile, Bay Jakubowicz'in de incelemesinde belirttiği gibi, bu kanunun, TRM'nin faaliyetlerine çok çeşitli doğrudan siyasi müdahaleler öngördüğünü gözlemlemekteydi. Bay Jakubowicz, bu hükümlerin, Avrupa Konseyi'nin normlarına uygun olmadıklarını ve Sözleşme'nin 10. maddesiyle çelişme riskinin olduğunu altını çizmekteydi.

7. 22 Eylül 2002'de, Parlamenter Meclis, Moldova'daki demokratik kurumların işleyişi üzerine 1303 sayılı ve Moldav makamlarını '2002 sonbaharında, kamu radyo yayını ulusal şirketi Teleradyo-Moldova'ya ilişkin kanunu, sivil toplumu, medyayı ve siyasi muhalefeti temsil eden dernekleri, gerçekten tartışmalara katarak ve Avrupa Konseyi'nin uzmanlarının Tavsiyelerini gözeterek, gözden geçirmeye' davet ettiği bir Karar kabul etmiştir. Meclis, özellikle de 'Gözlemciler Kurulu'nun, oluşumu, atanması ve yetkilerine ilişkin hükümler üzerinde en geniş şekilde durulmasını' talep etmekteydi.

8. Daha sonra, Hükümet, 1320-XV sayılı kanunun, TRM'nin dönüştürülmesi için yeterli olmadığına kanaat getirmiş ve değiştirici bir kanun teklifi yapılıyordu. Bu teklif, diğer küçük değişikliklerin yanı sıra, TRM'yi feshetmeye ve aynı ismi taşıyan yeni bir organizasyon kurmaya yönelik değişiklikler içermekteydi.

9. 24 Ekim 2003'te, Bay Jakubowicz, değişiklik getiren kanun teklifinin bir analizini yayınladı (ATCM(2003)025), buna göre:

'(...) Bugün yürürlükte olan kanun, şirketin kamu radyo yayıncısının statüsü ve kurumsal yapılanması hakkında sadece temel hükümler içermektedir. Değiştirilmesi

MANOLE VE DİĞERLERİ/MOLDOVA

ve Moldova'da radyo televizyon yayını kamu hizmetini, 4. Avrupa Bakanlar Konferansı'nda (Prag, 7-8 Aralık 1994) kabul edilen, kitle iletişim politikalarına ilişkin 1 no.lu Karara ('Radyo yayını kamu hizmetinin geleceği'), Bakanlar Komitesi'nun R(96)10 sayılı ve radyo yayını kamu hizmetinin bağımsızlık güvencesine ilişkin Tavsiye Kararına ve Bakanlar Komitesi'nun Üye Devletler için aldığı ve sayısal radyo yayınının demokratik ve sosyal katkısını gerçekleştirmeye yönelik tedbirler alınmasına ilişkin Rec(2003)9 sayılı Tavsiye Kararı'na uygun şekilde elverişli ve tam bir hukuki çerçeve yaratılması gerektiği açıktır.

Demek ki, sorun, öngörülen değişikliğin bu amaca uygun olup olmadığına ilişkindir.

SONUÇ

Teleradyo- Moldova'nın mevcut yapısının feshedilme projesi ve yerine aynı isimli bir organizasyonun kurulması dışında, değişiklikler çok küçük noktaları kapsamaktadır. (...)

Bu durumda, bu değişikliklerin Teleradyo-Moldova'yı tam olarak çerçeveye alacağı, iyi işleyişini, bağımsızlığını, özerkliğini ve finansmanını koruyup, ona hukuki güvenlik sağlayacağını söyleyemeyiz. Bu değişiklikler esasla ilgili, Teleradyo-Moldova'nın, kamu radyo yayıncısı olarak işleyişine ilişkin çok az değişim yapmaktadır. (...)

Bu değişiklikler gereğince öngörülenler: i) Teleradyo-Moldova Devlet şirketinin feshedilmesi; ii) personelin tamamının işten çıkarılması, ve iii) tüm aktiflerinin elinden alınması (bu aktifler, Hükümet tarafından, zaman sınırlaması olmaksızın alınacak bir kararla, radyo televizyon yayıncısı yeni ulusal şirket Teleradyo-Moldova'ya devredilecektir). Bunun, Teleradyo-Moldova'nın, geçiş dönemi boyunca, faaliyetlerini askıya alıp programlarını durdurması anlamına gelip gelmediği bilinmemektedir. Bu varsayım, tüm personelin işten çıkartılmasına ilişkin hükümden belli olmaktadır fakat programların devamlılığını sağlamak için tedbirlerin alınmış olması da muhtemeldir.

Somut gerekliliğini bilmediğimiz, bu değişikliklerin uygulanması, Teleradyo-Moldova ve halk için ciddi bir rahatsızlık oluşturacaktır. Aşağıda anlatacağımız gibi, değişiklik projesinden, bunların hukuki açıdan kaçınılmaz olduğu sonucu çıkmamaktadır. Ayrıca, feshetme tam olarak olmayacaktır çünkü yeni bir Denetleme Kurulu'nun, yeni bir İdare Kurulu'nun veya yeni bir yöneticinin atanması öngörülmemektedir. Organizasyonun, yönetici organları yerinde kalıyorsa, gerçek bir feshetmeden değil kitlesel bir işten çıkarmadan söz edilebilir (...)'.

10. Değişiklik kanunu, Parlamento tarafından 17 Ekim 2003'te kabul edilmiştir. TRM, 26 Temmuz 2004'te, Ulusal Şirketler Odası'na kamu kuruluşu olarak kaydedilmiş ve 8 Ağustos 2004'te, yeni İç tüzüğü uyarınca yayına başlamıştır.

11.4 Ekim 2005'te, Parlamenter Meclis, 1465 (2005) sayılı ve Moldova'da demokratik kurumların işleyişine ilişkin olan ve özellikle aşağıdaki görüşleri kapsayan Kararı kabul etmiştir:

'6. (...) Bununla birlikte, sivil toplumun gerçek katılımını elde etmek için, medya sektörüne, özellikle de televizyon alanında, çoğulculuk ve dinamizmi sağlamak gerekir. Aynı zamanda, bağımsız ve profesyonel radyo yayını kamu hizmetinin iyi işleyişini sağlamak gerekir.

(...)

14. Meclis, Moldav makamlarını, insan haklarının korunması alanında aşağıdakileri gerçekleştirmeye davet etmektedir : (...)

14.1.1. Radyo yayını kamu hizmetine ve görsel işitsel medyaya ilişkin mevzuatı (ulusal ve yerel) gözden geçirmek;

14.1.2. Teleradyo-Moldova'nın gerçek bir radyo yayını kamu hizmetine, Meclis'in 1641 (2004) sayılı ve radyo yayını kamu hizmetine ilişkin Tavsiye Kararına uygun şekilde dönüşümünü takip etmek ; (...)'

F. TRM'ye aşırı siyasi baskı uygulandığına ilişkin raporlar

1. Hükümetlerarası örgütlerin görüşleri

12. Ocak 2004'te, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Moldova özel temsilcisi, Moldova'daki medyayla ilgili olarak aşağıdaki raporu hazırlamıştır:

'Moldova Anayasası, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğünü güvence altına almaktadır. Bununla birlikte, ülkede medyanın durumu, Kişinev'deki konsoloslukların ve sivil toplum kuruluşlarının en büyük kaygı unsurudur. Son iki yılda, makamların bağımsız medya kurumları üzerindeki baskısı ve Devlet yayınlarına olan desteği artmıştır.

Elektronik medya alanındaki durum, Moldova Cumhuriyeti'nin halkının yarıdan fazlasının yaşadığı kırsal alanlarda bilgiye erişimin çok kısıtlı olması sebebiyle, çok önemli bir faktördür. Gazete bayii neredeyse hiç yoktur ve yazılı basın, bir haftaya kadar ancak ulaşmaktadır. Radyo temel bilgi kaynağıdır. Yayında, muhalefetin tatmin edici bir temsili bulunmamaktadır. Habercilerin işten çıkartılması gitgide daha da sıklaşmaktadır.

- Ulusal televizyona yapılan en büyük sansür, geçen yıl 28 Kasım'da, parlamenter grup temsilcileri olan Stepaniuc, Braghis ve AGİT basın hizmeti misyonu görevlisi ve Genel Sekreter Özel temsilcisi Rosca'nın davetli olduğu, Buna Seara tartışma programına getirilen yayın yasağı olmuştur. Programın başlamasından üç saat önce, Genel Sekreter özel temsilcisi, RTM'nin yöneticisi olan Bay Efremov tarafından, programın, çoğunluk başkanının katılmaktan vazgeçtiği için, yayınlanmayacağından haberdar edilmiştir.

- Ülkedeki farklı siyasi güçler, Moldova 1 televizyon kanalının, ilk otuz dakika boyunca yuvarlak masa toplantılarını yayınlaması gerektiği konusunda hem fikirdirler. Bu zorunluluğa, Aralık toplantısı süresince riayet edilmemiş ve üç gün sonra verilen açıklama, 'Muhalefet Saati' nin yayınının, o hafta için yeterli olduğu yönünde olmuştur. Aynı gün, haberlerde yayınlanan röportaj, makamlara yapılan eleştiri beyanlarından hiç söz etmemiştir.

- 'Muhalefet Saati,' esasen bir monolog halini almakta ve çoğunlukla yapılan diyaloga çok fazla katkıda bulunmamaktadır. Yapılması gereken ise gerçek bir tartışmadır. (...)'

13. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın temsilcisi, medya özgürlüğü için, 18 Ekim–21 Ekim 2004 tarihleri arasında, Hükümet'in

daveti üzerine, Kişinev'e ikinci ziyaretini yapmıştır. Bu gezinin amacı, ülkedeki medya özgürlüğünün durumunu değerlendirmek ve makamların dikkatine sunulacak yeni Tavsiye kararları almaktır. AGİT temsilcisi, Hükümet görevlileri, parlamenterler, haberciler ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileriyle görüşmüştür. AGİT temsilcisi, 16 Aralık 2004'te, 'Görüş ve Tavsiye Kararlarını' yayınlamıştır:

'Gelişmeler- çoğulculuk (...)

Moldav iletişim araçlarının durumunda kayda değer birçok gelişme olmuştur

Bütününde, hem haber kaynaklarının miktarı hem de temsil edilenlerin fikir çeşitliliği açısından (her ikisi için de, çoğulculuk, yayın anlamında daha çok mevcut ise de) medyanın çoğulculuğu Moldova'da çok gelişmiştir. Her taraftan siyasetçiler, medyada düzenli olarak eleştirilmekte ve bağımsız televizyon ve radyo istasyonları, makamların politikalarıyla ilgili olarak kendilerini çok açık şekilde ifade etmektedirler. Medyanın gelişimiyle ilgili de bir tartışma vardır ve bu tartışma, Dışişleri Bakanı tarafından 'şeffaf' olarak adlandırılmaktadır. (...)

Moldova, bölgede, ulusal yayıncısını, kamu kuruluşuna dönüştüren ilk ülkelerden biri olmuştur.

Bununla birlikte, muhatapların büyük bir kısmı, medya alanında, yakın gelecekte düzeltilmesi gereken birçok sorun olduğu konusunda hem fikirdirler. Bazı eksiklikler, bir muhalefet partisi başkanı olan Bay Braghis'in de dediği gibi, 'demokrasinin gelişme aşamasında olmasından' kaynaklanmaktadır. Ona göre, AGİT'in, medyayla ilgili konularda daha çok rol oynaması gerekmektedir. Dışişleri Bakanı, ülkenin, 'medya alanında bazı eksiklikleri' bulunduğunu beyan etmiştir. 'Diğer Avrupalı Devletler'in de eksiklikleri bulunmaktadır. Yanlış yöne doğru gitmek istemiyoruz ve buyüzden AGİT'in ve diğer uluslararası organizasyonların tüm Tavsiye kararlarını minnetle karşılıyoruz' diye eklemiştir.

Bu raporun konusu, ziyaret boyunca yapılan gözlemlerden hareketle, bu Tavsiyeleri hazırlamaktır.

Radyo televizyon yayınının genel durumu

Gerçek çoğulculuk ancak, tüm ülkede birbirleriyle rekabet halinde olan birçok ulusal kanal olması halinde olabilir. Bu koşullar altında, pazarın, şeffaf şekilde, başka bir ulusal frekansa açılması gerekmektedir.

Bugün, Moldova'da sadece, ulusal düzeyde üç yayıncı bulunmaktadır, bunlardan sadece biri olan kamu kuruluşu Teleradyo Moldova, Moldavca içeriklidir. Diğer iki kanal, komşu ülkelerin (Romanya ve Rusya Federasyonu) programlarını yeniden yayınlamaktadırlar.

Dördüncü bir frekansın varlığı kanıtlanmış gibi görünmektedir fakat bu frekansın tahsis edilmesi, Lisans Kurumu tarafından 2002 yılında durdurulmuştur. Ulusal çapta üçüncü kanalın (Rus programlarını yeniden yayınlayan kanal) ihalesi 15 Ekim 2004 tarihinde ilan edilmiştir ; ne var ki, dördüncü frekans için ihale ilanı verilmemiştir.

Görsel işitsel Kurul başlığı altında, lisansların tahsisiyle ilgili şeffaflık sorunu olduğuna ilişkin daha çok bilgi bulunmaktadır.

TRM'nin durumu

Çok az karışt görüş karşısında Hükümet'in güçlü varlığı

Devlet yayıncısından, özerk kamu hizmeti Hukuki olarak, kuruluşuna dönüştürülmüş de olsa, TRM gerçekte, Hükümet'in lehine yönlendirilmekteydi. Tanıklıklara göre, siyasi programlarının çoğunluğu, iktidardaki partiyle ilgili bilgilerden oluşturulmakta ve bu bilgileri partinin kendisi vermekteydi. TRM, ulusal çapta Moldavca yayın yapan tek kanal olduğu için, siyasi olayların tarafsız şekilde sunulması daha da çok önem kazanmaktadır. Kuruluş, kendine düşen yükümlülükleri, kamu radyo yayıncısı sıfatıyla yerine getirememektedir.

TRM, kamu radyo yayını Teleradyo Moldova ulusal şirketi hakkındaki yeni kanunda öngörülmesine rağmen, kendi programlarının içeriğinin denetimini yapmamaktadır. Yönetim tarafından bu bağlamda verilen açıklama, gereken filmleri üretmek için kaynak eksikliği olduğu yönündedir. Oysa, aslında, bu kontrolün uygulanıp uygulanmadığını denetleme görevi Gözetim Kurulu'na düşmekteydi. Bu denetimde çıkarının olmadığını açıklamak için, Gözetim Kurulu, TRM'nin kamu kuruluşu olarak işlev görmeye başladığı ilk zamanlarda kontrol yapmanın yanıltıcı olacağını belirtmiştir.

Sonuç olarak, bu denetimi yalnızca sivil toplum kuruluşları yapmıştır. Sonuçları, TRM'nin yönetimi, Gözetim Kurulu ve iktidar partisi tarafından, sertçe eleştirilmektedir. Sayısal bir taban kullandıkları doğrudur. Tartışmasız şekilde, sadece ayrılan zamanı değerlendirmeye yarayan metod, basit ve programlama farklarını ortaya çıkarmayacak bir metoddur. Bununla beraber, bu metod kabul edilebilirdir ve sonuçlar, TRM'nin dönüştürülmesinden itibaren, Hükümet'e yönelik ve Hükümet tarafından verilmiş olan orantısız bir miktar bilgi yayınladığını açıkça göstermektedir.

Sosyal uyumsuzluk

TRM yönetimi ve Devlet şirketinin, kamu kuruluşuna dönüştürülmesinden sonra yeniden işe alınmayan kişileri temsil eden CADUP, görüşerek bir uzlaşmaya varmak durumundadırlar.

AGİT'in temsilcisi ve ekibi TRM yönetimi ve Devlet şirketi olan TRM'nin kamu kuruluşuna dönüştürülmesinden sonra tekrar işe alınmamış olan, kanalın eski habercileriyle birçok kez görüşmüşleridir. Alexander Ivanko, bu sosyal uyumsuzluğu çözebilmek için, Teleradyo Moldova'daki Uzlaşma Komitesi'nin çalışmasını gözlemlemiştir.

Çerçeve

Şubat 2002'de, TRM'de yapıldığı öne sürülen bir sansüre karşı yapılan grev ve protestolar, 300'den fazla kanal çalışanının desteğini almış ve Moldova'da TRM'yi kamu kuruluşuna dönüştürme konusunda bir tartışma başlatmıştır. Gereken hukuki çerçeve, Avrupa Konseyi'nin desteğiyle ortaya konmuştur.

Kamusal radyo yayıncısı Teleradyo Moldova ulusal şirketi hakkındaki yeni kanun, Parlamento tarafından, 26 Temmuz 2002'de kabul edilmiş ve Avrupa Konseyi tarafından eleştiri aldıktan sonra, 13 Mart 2003'te değiştirilmiştir. 13 Kasım 2003'te, bu kanun, şirketi feshedip eski yayıncının personeli işe almakla yükümlü olmayan bir şirket kurmak için tekrar değiştirilmiştir. Birçok kaynağa göre, TRM'nin personeli, yeni yapılanmadaki işe alım seçim sürecinin, Şubat 2002 protestolarında aktif olan ve şirketin, bağımsız kamu yayıncısına dönüştürülmesi yönünde kampanya yürütmüş olan çalışanların işten çıkarılmasıyla sonuçlanacağından endişe etmekteydi.

MANOLE VE DİĞERLERİ/MOLDOVA

İdari Kurul'un önerdiği üç kişi, Gözetim Kurulu'nun önerdiği üç kişi ve TRM personelinin seçilen bir kişiden oluşturulmuş bir seçim komisyonu, 30 Nisan 2004'te kurulmuştur. Bu Seçim Komisyonu, 7 Ağustos 2004'e kadar, peronelin seçimini yapmıştır.

907 kişiye önerilen sözleşmeler, 890 kişi tarafından imzalanmıştır. Bugün, 140 görev yeri halen boştur. Seçim Komisyonu çalışmasını tamamlamıştır. Aşağı yukarı 190 çalışan işten çıkartılmıştır.

27 Temmuz'da, haber müdürlükleri için seçim sonuçlarının açıklanmasından sonra, TRM çalışanlarının, sürecin yürütülme şekline dair memnuniyetsizlikleri protestolara dönüşmüştür. 27 Temmuz'da, bir grup TRM çalışanı, insan onurunun ve mesleki onurun korunması için bir Komite kurmuşlar ve Seçim Komisyonu'nun toplandığı salonu işgal etmişlerdir. Buna mukabil, TRM yönetimi, on dokuz çalışanı görevlerinden geçici olarak almıştır ve 30 Temmuz'da, polis, protestocuları, binadan atmıştır.

En yüksek noktalarında, binlerce kişiyi bir araya getirmiş olan bu eylemler, seçim sürecinin sonuçlarına karşı yapılan protestodan doğmuştur. Eylemcilerin, temel isteği, başlangıçta, seçimin yeniden yapılması idi. Daha sonra ise, seçim sürecindeki, eski duruma geri dönme isteğine dönmüştü. Teorik olarak, bu yeni talebi karşılamak, seçime yeniden başlamadan ve sadece, işten çıkarılan 190 kişiye sözleşme önererek mümkündü.

Tüm muhataplar, TRM'nin durumunun, ülkede halledilmesi gereken en önemli medya sorunu olduğu konusunda anlaşmaktadırlar. Hepsi, tek yöntemin, müzakereleri başlatma olacağı konusunda da hem fikir olmuş gibi görünmektedirler. Dışişleri Bakanı, Bay Stratan, 'TRM'nin dönüşümünün, demokratik şekilde yapılmasını istiyoruz' demiştir. Bununla birlikte, bazı sorunlar anımsatılmalıdır.

Seçim süreci, bütününde, bu sürecin gerektirdiği gidişatın bir yanlış anlaşılmasından zarar görmüştü. Çalışanlardan bazılarının, işten çıkarılmaları gerektiği bilirse de, seçim kriterleri açıkça tanımlanmamıştı ve seçim şeffaf şekilde yapılmamıştı. Siyasi suçlamalar, seçim sürecinin, şeffaf olmayışı dikkate alındığında, yürütülememektedirler.

TRM yönetiminin en azından başlangıçtaki tavrı, yapıcı değildi ve kitlesel protestolara ve halen açılmayan bir çıkmaza girilmesine sebep olmuştu.

Diğer taraftan, başlangıçta, işten çıkarılanların haklarını savunmak için kurulmuş olan CADUP, başlangıçtaki sosyal taleplerine, siyasal talepler de eklemeye başlamıştı.

Bu çerçevede, AGİT temsilcisi, AGİT Moldova Misyon Şefi ve Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Özel Temsilcisi, Uzlaşma Komitesi'ne aşağıdaki şekilde oluşturulacak yeni bir Seçim Komisyonu oluşturulmasını önermişlerdi:

- Teleradyo-Moldova tarafından atanan iki üye;
- CADUP tarafından atanan iki üye;
- Uzlaşma Komisyonu'ndan anlaşma yoluyla atanan iki üye. Diğer bir çözüm yolu ise, bu üç üyeden birinin AGİT veya Avrupa Konseyi'nden geçici görevle atanan biri olması olurdu.

Bu satırların yazıldığı zaman, sorun halen derdest idi. TRM'nin Uzlaşma Komisyonu, Kasım'da sadece iki kere toplanmıştı. İksinde de, Komisyon, 21 Ekim'de AGİT ve Avrupa Konseyi tarafından yapılan yeni bir seçim komisyonuna

MANOLE VE DİĞERLERİ/MOLDOVA

ilişkin teklifi, bu teklife ilişkin bir karar almaksızın, tartışmıştı. Protesto yapan habercilerin temsilcileri, Komisyon'daki çalışmaların durgunluğunu farkederek ve TRM yönetimini 'diyalog yapar gibi yapmakla' suçlayarak, 25 Kasım'da, Uzlaşma Komisyonu'ndan çekilmişlerdir.

Bu kararda 'Gözlemciler Kurulu' olarak da anılan, bkz. yukarıdaki 65. paragraf)
TRM Gözetim Kurulu

Teorik olarak, çoğunlukla sivil toplum üyelerinden oluşmuş olsa da, mevcut Gözetim Kurulu, toplumda öne çıkan tüm düşünce yelpazesini temsil etmemektedir ve oluşumu, yanlılığa müsaittir. Mevcut kanunun, bu kurulun farklı bir oluşumunu sağlamak üzere değiştirilmesi gerekmektedir.

Muhalefetten birçok parlamenter, haberci ve STK, Gözetim Kurulu'nun bu oluşumundan şikâyet etmişlerdir. Gözetim Kurulu, Parlamento'dan iki temsilci (biri muhalefetten olmak üzere), Hükümet'ten iki temsilci, yönetici tarafından atanan bir temsilci ve farklı organizasyonlardan dokuz temsilciden oluşmaktadır, ne var ki, aynı partiyi temsil eden, Hükümet ve Parlamento, kurulda temsil edilen sivil örgütlere göre, çoğunlukta idi.

Komünist grup başkanı Victor Stepaniuc, sivil toplumun tamamının, kurulda temsil edilmediğini ve sadece 'temel sivil organizasyonların' orada yeri olduğunu belirtmiştir ve bu da bunların hangileri olduğu ve 'temel' organizasyon olduklarına nasıl karar verildiği sorularını ortaya çıkarmaktadır. Moldova'nın son derece, siyasallaştırılmış olan ortamında, Denetleme Kurulu'nun kendisinin de aşırı derecede siyasallaştırılmış olması, halkın zihninde, yayıncının güvenilirliğine saldırı oluşturmaktadır. Muhalefetten bir siyasetçi olan Bay Braghis'in önerilerinden biri, Gözetim Kurulu'nun, altısı iktidar partisinden altısı da muhalefetten olmak üzere on iki üyeden oluşması ve sadece uzlaşma yoluyla çalışması idi.

Bu fikir etkileyici görünse de, Kurul'un, TRM yönetiminin gözetim kontrolü yapmayacağı bir formül üzerinde anlaşmaya varamaması durumunda, bir çıkmaza sürükleyebilir.

AGİT ve Avrupa Konseyi, Gözetim Kurulu'nun yapısına ilişkin ve Moldova'daki tüm siyasi tandansların onayını alacak bir teklif sunmaya davet edilmektedirler. Farklı birçok öneri özellikle de Elektronik Medya Derneği (APPEL) tarafından hazırlanan öneriler özenle incelenmelidir.

Görsel İşitsel Koordinasyon Kurulu

Frekansların tahsis edilmesi için yapılan ihaleler son kayıt tarihinden çok az zaman önce yayınlamakta ve potansiyel adayların gerekli belgeleri toplamasına yetecek kadar zaman bırakmamaktadırlar. Kurul'un oluşumu, tarafsızlığını güvence altına almamaktadır. Ayrıca, frekansların tahsisi konusunda da bir şeffaflık eksikliği vardır.

Frekansların tahsisinde siyasal taraf tutulmasına ilişkin şikâyetler doğrulanamamıştır. Bununla birlikte, bu şikâyetleri inceledikten sonra, Temsilci, tahis sürecinin, adayların incelenmesi ve seçilmesinde taraflı davranılmasına izin verdiğini ortaya koymaktadır.

Yayın lisansları, Kurul tarafından tahsis edilmektedir. 'Çift başlı' olarak nitelendirilemeyen bu sistemde, lisans sahibine tahsis edilen frekanslar, Kurul'a, İletişim Bakanlığı tarafından verilmektedir. Bu bağlamda, bir yüksek yetkili şunu beyan etmiştir : 'Bu frekansların ne zaman müsait olduklarını bilmiyorduk'.

MANOLE VE DİĞERLERİ/MOLDOVA

Kurul, sırasıyla, Hükümet, yönetici ve Parlamento tarafından atanan dokuz kişiden oluşmaktadır. Mevcut durum gibi sadece tek partinin yürütme ve yasama organlarında çoğunlukta olduğu bir durumda, bu sistem, Kurul'un siyasi denetimiyle sonuçlanmaktadır. Birçok muhatap, Kurul'un, yayın lisanslarını tahsis ederken tarafsız olmadığına inandıklarını beyan etmiştir.

Dördüncü çok önemli ulusal yayın frekansının ihalesinin, bu dosyada, yıllar sonra, hiçbir ilerleme olmamasına rağmen yeniden yayınlanmadığının hatırlatılması gerekir. Bunun yanı sıra, lisansı sona ermekte olan üçüncü frekansın ihalesi, sadece üç gazetede, kırk beş günlük bir süre için, küçük harfli ilan olarak yayınlanmıştır.

Kurul'un bağımsızlığını sağlamak için, seçim prosedürünün siyasi olarak yönlendirilmemiş olması ve öncelikli olarak, görsel işitsel medya alanında uzman olarak tanınan kişilerin atanması gerekmektedir.

Frekansların tahsis edilme metodu değiştirilmelidir. Frekansların açılması ve tahsisi aynı kuruluş tarafından, Kurul'un Bakanlığa bağlı olduğu ve ne zaman (ve neden) bir frekansın pazara çıkarılacağını bilmediği mevcut çift başlı sistemin sorunlarını gidermeye yönelik şekilde yapılmalıdır. (...)

Tavsiye Kararları

(...)

- Gerçek çoğulculuk ancak, ülkede, birbiriyle rekabet halinde olan birçok ulusal kanalın varlığı halinde olabilir. Bu koşullar altında, pazarın, şeffaf şekilde başka bir ulusal frekansa açılması gerekmektedir.

Hukuki olarak, Devlet yayıncısından, özerk kamu kuruluşuna dönüştürülmüş de olsa, TRM gerçekte, Hükümet'in lehine yönlendirilmekteydi. Tanıklıklara göre, siyasi programlarının çoğunluğu, iktidardaki partiyle ilgili bilgilerden oluşturulmakta ve bu bilgileri partinin kendisi vermektedir. TRM, ulusal çapta Moldavca yayın yapan tek kanal olduğu için, siyasi olayların tarafsız şekilde sunulması daha da çok önem kazanmaktadır. Kuruluş, kendine düşen yükümlülükleri kamu radyo yayıncısı sıfatıyla yerine getirememektedir.

- TRM yönetimi ve Devlet şiketinin kamu kuruluşuna dönüştürülmesinden sonra yeniden işe alınmayan kişileri temsil eden CADUP, tartışarak bir uzlaşmaya varmak durumundaydılar.

- Yeni bir TRM Seçim Komisyonu kurmak gerekmektedir.

- Teorik olarak, çoğunlukla sivil toplum üyelerinden oluşmuş olsa da, mevcut Gözetim Kurulu, toplumda öne çıkan tüm düşünce yelpazesini temsil etmemektedir ve oluşumu, yanlılığa müsaittir. Mevcut kanunun, bu kurulun farklı bir oluşumunu sağlamak üzere değiştirilmesi gerekmektedir.

- Frekansların tahsis edilmesi için yapılan ihaleler son kayıt tarihinden çok az zaman önce yayınlamakta ve potansiyel adayların gerekli belgeleri toplamasına

yetecek kadar zaman bırakmamaktaydılar. Kurul'un oluşumu, tarafsızlığını güvence altına almamaktadır. Ayrıca, frekansların tahsisi konusunda da bir şeffaflık eksikliği vardır (...)'

14. Aynı dönemde, AGİT ve Avrupa Konseyi, Moldova Cumhuriyeti'nde kamu yayıncılarının işleyişi için ortak (...) referanslar yayınlamışlardır (*Benchmarks for the Operation of Public Broadcasters in the Republic of Moldova*) :

(...)

15. 12 Mayıs 2004'te, Avrupa Komisyonu, Moldova'ya ilişkin ve ülkenin 'Avrupa komşuluk politikası'na ilişkin bir rapor yayınlamıştır (SEC (2004) 567). Bu raporda, Komisyon, özellikle, ülkede demokrasi ve insan haklarına ilişkin olarak ulaştığı sonuçları sunmakta ve AGİT gözlemcilerinin, 'Devlet televizyonunda, makamlar lehine yapılan açık yanlılığa' ilişkin kaygılarını dile getirmiştir'.

(...)

2. Sivil Toplum Kuruluşları

16. Bağımsız Habercilik Merkezi, Kişinev'de bulunan ve Moldova'da habercilik mesleğini destekleme ve basın özgürlüğü ve tarafsızlığının güçlenmesine katkıda bulunma amacı taşıyan bir sivil toplum kuruluşudur. Bu merkez, 1994 yılında Open World House örgütü projesi olarak kurulmuş ve 1998'de bağımsız olmuştur. Özellikle Soros Vakfı tarafından finanse edilmektedir.

17. Bağımsız Habercilik Merkezi, TRM'nin programlamasını Haziran 2004 ve Ekim 2005 tarihleri arasında takip etmiştir. Ağustos 2004 için hazırladığı takip raporuna gelince, o dönemde muhalefetin iki partisinden biri olan Hristiyan Demokrat Halk Partisi'nin hiçbir temsilcisi, o ay boyunca, kanalda yayınlanan politik programlarda çıkmamıştır ve diğer muhalefet partisi olan 'Moldova Democrată', tüm ay için 95 saniyelik bir yayın süresinden faydalanabilmiştir. Sonuçta, Komünist Parti (çoğunluk partisi), 889 saniyelik bir toplam süreyle yedi kez kanalda görünmüştür. Aynı eğilimler, 2004 Eylül, Ekim ve Kasım aylarında da tespit edilmiştir. Aralık 2004'te yayınlanan raporda, Bağımsız Habercilik Merkezi, televizyonda, , muhalefetin günde ortalama iki kez görünmesi karşısında, Hükümet ve temsilcilerinin günde ortalama 32 kez göründüklerini tespit etmiştir. TRM'nin radyofonik programlarında, muhalefetin günde ortalama 0.7 kere belirtilmesine karşın, Hükümet günde ortalama 109 kez belirtilmekteydi.

18. *State to Public: Genuine Public Service Broadcasting in Belarus, Moldova and Ukraine?* (Devlet'ten halka : Beyaz Rusya'da, Moldova'da ve Ukrayna'da gerçek radyo yayını kamu hizmeti ?), *madde 19*, isimli, Aralık 2005 raporunda, Londra merkezli ve ifade özgürlüğü alanında çalışan bir sivil toplum kuruluşu, aşağıdaki tespitlerde bulunmuştur (göndermeler eksiktir) :

« 3.1. Genel bakış

MANOLE VE DİĞERLERİ/MOLDOVA

Moldova, Bağımsız Devletler Topluluğu içinde radyo yayını kamu hizmeti ortaya koyan ilk ülke olmuştur. Aynı zamanda, radyo televizyon yayıncısı Devlet şirketi olan Teleradyo-Moldova'ı, kamu hizmeti radyo yayın kuruluşuna dönüştürmüş olan üç ülkeden biridir. Bununla birlikte, teorik olarak, radyo yayını kamu hizmeti var ise de, uygulamada, yeni yayın kuruluşu, Hükümet'ten bağımsız değildir ve programları mevcut yönetimin lehine olmaya devam etmektedir. Genel olarak, TRM, izleyici ve dinleyicilerine, kesin, tarafsız bilgi ve fikir ve düşünce çeşitliliği sunmamaktadır. Gerçek bir radyo yayını kamu hizmetinin güçlendirilmesi, makamların yeni kabul edilen hükümleri uygulama beceri ve isteklerine ve de bu anlamda sivil toplum tarafından harcanan çabalara bağlıdır.

(...)

Bu değişimlere rağmen, TRM, makamların etkisi altında kalmaya devam etmektedir. Ayrıca, dönüşümden beri, programlar düşük kalitede olmaya başlamıştır. Ek finansman sağlanması, çalışanların eğitilmesi ve haberciliğin seviyesinin yükseltilmesi gerekmektedir.

Diğer bir endişe verici unsur ise, haber kaynaklarının çeşitliliğinin yavaş yavaş azalmasıdır. (...)

HUKUK

I. SÖZLEŞME'NİN 10. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI ÜZERİNE

19. Başvuranlar, TRM'de haberci oldukları dönemde, TRM yönetimi aracılığıyla, uygulanan sansürün, Sözleşme'nin 10. maddesine aykırı olduğunu iddia etmektedirler. Bu madde, aşağıdaki şekilde kaleme alınmıştır:

1. Herkes, ifade özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir almak ve vermek özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir.
2. Kullanılması görev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlükler, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için yasayla öngörülen bazı biçim koşullarına, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir.'

Hükümet, bu iddiayı reddetmekte ve her halukarda, başvuranların, iç hukuk yollarını tüketmemiş olduğunu ileri sürmektedir.

A. Davanın süresel kapsamı

20. Mevcut olayda, Mahkeme, başvuranların TRM'nin editoryal politikası üzerindeki siyasi denetim sorununun belirginleştiği Şubat 2001'den (yukarıdaki 18. paragraf), kabul edilebilirlik kararını verdiği 26 Eylül 2006 tarihine kadar olan süreci inceleyecektir.

B. Hükümet'in ön itirazı

1. Tarafların iddiaları

21. Hükümet, başvuranların, iç hukukta kullanabilecekleri ve Sözleşme'nin 35. maddesine uygun olan başvuru yollarını tüketmediklerini öne sürmektedir. Özellikle, Hükümet, başvuranların, milli mahkemelere, ifade özgürlüğünün ihlali şikayetiyle ve Anayasa'nın 20. maddesi, (yukarıdaki 56. paragraf), görsel işitsel yayınlara ilişkin kanunun 2/3, 3 ve 6. maddeleri (yukarıdaki 57. paragraf) ve 1320 sayılı kanunun hükümlerini öne sürerek başvurmaları gerektiğini öne sürmektedir. Hükümet, milli mahkemeler tarafından incelenmiş olan benzer kararlar olduğunu söyleyemeyeceğini kabul etmekte ve gerekçenin, Moldova Cumhuriyeti'nin henüz bu alanda bir içtihat geliştirmek için zamanı olmadığını belirtmektedir. Hükümet, bunun yanı sıra, eğer böyle bir başvuru yapılmış olsaydı, bunun, kesinlikle, esas yönünden incelenmiş olacağını belirtmektedir. Hükümet, başvuranların, 1320 XV sayılı kanun gereğince (yukarıdaki 56. paragraf) TRM'nin İç tüzüğüne ve genel olarak kanuna uygun hareket edip etmediğini kontrol etmeye yetkili olan TRM'nin Gözlemciler Kurulu'na veya CCA'ya başvuruda bulunabileceklerini de eklemektedir.

22. Başvuranlara gelince, onlar, TRM'de, idari sansür uygulaması olduğunu ve bu durumun, kendilerini, iç hukuk yollarını tüketme yükümlülüğünden kurtardığını öne sürmektedirler. Bunun yanı sıra, başvuranlar, ulusal çapta, etkili başvuru yolu olmadığını ileri sürmektedirler. Teorik olarak, milli hâkim, öne sürülen bir sansür iddiasına ilişkin münferit bir durumda hüküm kurmuş olabilecek bile olsa, onlara göre, iç hukukta, TRM'nin Hükümet'ten yapısal anlamda bağımsız olmamasını telafi edebilecek veya gelecekte ortaya çıkabilecek sansür uygulamalarını engellemek için bir hukuk yolu bulunmamaktaydı, bu nedenle, başvuranlar, şikâyetlerini, milli mahkemeler önüne taşıyamamışlardı. CCA'nın, dokuz üyesinin, üçünün Parlamento, üçünün, Hükümet ve üçünün, Moldova Devlet başkanı tarafından atandığının altını çizen başvuranlar, bağımsız bir organ söz konusu olmadığını öne sürmektedirler. Başvuranlar, CCA'nın, 29 Nisan 2004 tarihli raporunda

(yukarıdaki 41. paragraf) TRM'deki sansür sorununu incelemiş olduğunu ve bu bağlamda, ona, Mahkeme'de öne sürdükleri tüm sansür eylemlerinden bahsetmiş oldukları halde, raporun, TRM'de sansür uygulanmadığı sonucuna varması ve bu iddiaların hiçbirinin incelenmediğinden şikayet etmektedirler. Nihayet, başvuranlar, Gözlemciler Kurulu'nun, yeni kamu hizmeti kuruluşunun bir organı olduğunu ve faaliyetlerine Ağustos 2004'te başlamış olduğunu ve bu başvuruya sebep olan olaylar gerçekleştiği zaman, şikâyetlerini inceleyemeyeceğini belirtmektedirler.

2. Mahkeme'nin değerlendirmesi

23. Mahkeme, bir kişinin, uluslararası bir mahkemeye başvurmadan, iç hukuk düzeninin sağladığı başvuru yollarını kullanması gerektiğine ilişkin prensibin, Sözleşme'nin kurduğu koruma mekanizmasının önemli bir unsuru olduğunu belirtmektedir (*Akdivar ve diğerleri/Türkiye*, 16 Eylül 1996, § 65, 1996-IV). Mahkeme, milli insan hakları koruma sistemlerine göre ikincil bir rol üstlenmektedir ve milli mahkemelerin, başlangıçta, iç hukukun Sözleşme ile olan uyumuna ilişkin sorunlar hakkında hüküm verme imkânının olması tercih edilmektedir. Yine de, Strazburg'da bir dava açılmışsa, Avrupa Mahkemesi, ülkenin iç dinamikleriyle doğrudan bağlantı halinde olan bu mahkemelerin kararlarından faydalanabilmelidir (*Burden/Birleşik Krallık* [Büyük Daire], no. 13378/05, paragraf 42, 29 Nisan 2008).

24. Sözleşme'nin 35. maddesi gereğince, bir başvuran, varolan ve kendisine, öne sürdüğü ihlallerin giderilmesini sağlamaya yeterli olan başvuru yollarını kullanmalıdır. Bu başvuru yolları, hem teoride hem de uygulamada yetei kadar kesin olmalıdırlar, bunun aksi durumda ise, gereken etkililik ve erişilebilirlik özelliklerinden mahrum olmaktadır (yukarıda adı geçen, *Akdivar ve diğerleri*, paragraf 66). Başvuru yolunun, teoride ve uygulamada, olaylar zamanında etkili ve kullanılabilir olduğuna yani erişilebilir olduğu ve başvuranın şikâyetlerini telafi edebilecek olduğu ve makul oranda başarı şansı verdiğine Mahkemeyi ikna etme görevi Hükümet'e düşmektedir. Bununla birlikte, bu kanıtlandıktan sonra, Hükümet'in belirttiği ve başvuranın kullanmış olduğu veya herhangi bir sebepten ötürü bu başvuru yolunun, koşullar dikkate alındığında, uygun ve etkili olmadığı veya bazı özel koşulların onu bu yolu kullanma yükümlülüğünden kurtardığını kanıtlamak başvurana düşmektedir (yukarıda adı geçen *Akdivar ve diğerleri*, paragraf 68)

25. Bununla birlikte, Sözleşme ve Devlet'in resmi hoşgörüsü tarafından yasaklanan ve tüm prosedürü etkisiz veya gereksiz hale getiren eylemlerin tekrarlanmasına yönelik bir idari uygulama olduğunun kanıtlanması durumunda, iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralı uygulanmamaktadır (*İrlande/Birleşik Krallık*, 18 Ocak 1978, paragraf 159, seri A n° 25 ; adı

geçen *Akdivar ve diğerleri*, 66-67. paragraflar ; *Danimarka/ Türkiye* (karar), no. 34382/97, 8 Haziran 1999 ; *Kıbrıs/Türkiye* [Büyük Daire], no. 25781/94, paragraf 99, AİHM 2001-IV). *Caraher/Birleşik Krallık* kararında (no. 24520/94, AİHM 2000-I), ‘idari uygulama’ya ilişkin içtihat aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

‘Komisyon, ilk ‘Yunan davasından’ (Sözleşme Rehberi 11, s. 770), idari uygulama oluşturabilmek için iki unsurun gerekli olduğunu çıkarmıştır: eylemlerin yinelenmesi ve resmi hoşgörü. Eylemlerin yinelenmesi denilince, bir dizi münferit eylem değil, ortak koşullara bağlı ciddi sayıda eylemler anlaşılmaktadır (zaman, yer veya ilgili kişilerin tavırları). Mahkeme, Sözleşme ile uyumlu olmayan bir uygulamayı, benzer türde veya aynı olan sayı olarak çok olan ve münferit veya istisnai olmayan ve bir sistem veya bir bütün oluşturan ihmallerin birikimi olarak tanımlamıştır (*İrlanda/Birleşik Krallık*, 18 Ocak 1978, seri A no.25, s. 64, paragraf 159). Resmi hoşgörü, eylemlerin açıkça yasadışı olmalarına rağmen, bu eylemleri yapanların gözetmenlerinin, bilinçli şekilde, bunları cezalandırmak veya eylemlerin tekrarlanmasını önlemek için hiçbir tedbir almamış olmaları veya bir üst makamın, iddialar karşısında, bunların gerçekliğine ilişkin ciddi bir soruşturma başlatmayarak kayıtsız kalması veya bu şikâyetlere ilişkin olarak adil bir yargılama yaptırma imkanının olmamasını (bakınız, mutatis mutandis, *Fransa, Norveç, Danimarka, İsveç ve Hollanda/Türkiye*, başvuru no. 9940-9944/82, 6 Aralık 1983 tarihli Komisyon kararı, DR 35, s. 191, paragraf 19) ifade etmektedir. Bununla birlikte, Devlet’in en yüksek kademesinde resmi hoşgörü yoksa ve bazı eylemler için takip başlatılmışsa bile, bir uygulamanın varlığına karar verilebilir çünkü üst makamlar bu eylemlerin tekrarlanmasını önlemek için etkili tedbirlerin alınmasına yönelik sorumluluğu almaktadırlar (örneğin, bkz. adı geçen *İrlanda/Birleşik Krallık* davası, s. 64, paragraf 159).

26. Mahkeme, 26 Eylül 2006 tarihli kabul edilebilirlik kararında, Hükümet’in ön itirazının, başvuranların 10. madde altında öne sürdükleri şikâyetlerinin esasına sıkı sıkıya bağlı olduğunu hatılatmakta ve bu sorunu, esasla birleştirmektedir.

27. Mahkeme, tüm koşullar hesaba katıldığında, Hükümet’in ön itirazının geçerli olup olmadığını tespit etmeden önce, başvuranların şikâyetlerinin esasını inceleyecektir.

C. Esas

1. Tarafların iddiaları

a) Hükümet

28. Hükümet, TRM’nin ülkede en çok izlenen televizyon kanalı olduğunu ve akşam haberlerinin en popüler program olduğunu iddia etmektedir (yukarıdaki 8. paragraf). Böylelikle, Hükümet, Moldova halkının, kanalın, bağımsız, yansız ve tarafsız olduğuna inandığını kanıtlamaya çalışmaktadır.

29. Hükümet, TRM'ye sansür uygulandığını kabul etmemektedir. Hükümet, kanalda gösterilemeyecek kişilerin veya konuların bir 'kara listesi' olduğu yönündeki iddiayı reddetmekte ve muhalefet politikacılarının, yayına erişimleri olduğunu, bunu da televizyon programları dergilerinin ortaya koyduğunu belirtmektedir (yukarıdaki 26. paragraf).

30. Hükümet, CCA'nın 29 Nisan 2002 tarihli raporunda ulaştığı sonuçlara dayanmaktadır (yukarıdaki 41. paragraf). Hükümet, CCA gibi, başvuruçuların, ifade özgürlüğü kavramını yanlış yorumladıklarını ve bu kavramın kendilerine, röportaj yaparken, hukuki veya ahlaki kuralları ve tarafsız ve yansız hizmet verebilecek ve siyasi tarafa olmayan tek ulusal kanalın habercileri olarak kendilerine düşen sorumluluğu hiçe sayarak istediklerini söylemeleri konusunda açık çek verdiğini sandıkları kanaatindedir.

31. Hükümet'e göre, TRM'nin sendikası, birçok çalışan gibi, Grev Komitesi'nin eylemini desteklemiyordu. Hükümete göre, Dinu Rusnac ve Lisa Manole hakkında verilen cezaların da tamamen gerekçelidirler: bu cezalar, ilgililerin, iç kuralları, özellikle de haberlerin ön izinsiz değiştirilmemesine ilişkin kuralı ihlal ettikleri için verilmiştir. Başvuranların birçoğu, Mircea Surdu, Ludmila Vasilache, Leonid Melnic ve Diana Donică halen TRM'de çalışmaktadırlar.

b) Başvuranlar

32. Başvuranlar, milli hukukun sansür ve aşırı siyasi baskıyı önlemek için yeteri kadar güvence öngörmediğini kanaatindedirler. Böylelikle, 'editorial politika' kavramı ne ulusal mevzuatta ne de TRM'nin iç kurallarında tanımlanmıştır. Devlet, 10. madde uyarınca kendine düşen pozitif yükümlülükleri, kamu makamlarının kötü niyetli müdahalelerine karşı güvenceler sağlayan ve bu makamların yetkilerinin kapsamı ve sınırlarını açıkça belirleyen bir mevzuat oluşturmayarak, yerine getirmemiştir. Ayrıca, 1320-XV sayılı kanunu, Avrupa Konseyi'nin Tavsiye Kararlarını dikkate alarak değiştirmeyi reddederek, Parlamento, sansür sebebi olan, Devlet'in, kamu kuruluşu üzerindeki denetimini korumaya devam etmiştir. Bu eylem ve ihmallerle, Devlet, aynı zamanda, halkın bilgi alma hakkını da ihlal etmiştir. Parlamenter Meclis'in ve uluslararası uzmanların raporları, TRM'nin tüm denetimini Hükmet'e bırakan ve yeteri kadar bağımsızlık güvencesi öngörmeyen milli hukukun tatmin edici olmadığı yönündeki tezi desteklemektedirler.

33. Başvuranlar, Hükümet'in öne sürdüğü ve TRM'nin, Moldova'da en çok izlenen televizyon kanalı olduğuna ilişkin araştırmaların, programların kaliteli olduğunu değil fakat haber kaynağı eksikliğinin göstergesi olduğunu öne sürmektedirler. Başvuranlar, kendilerine göre, kanalın programlarında iktidar partisi lehine bir dengesizliğin söz konusu olduğuna

dair iddialarını destekleyen Bağımsız Habercilik Merkezi'nin takip raporlarına (yukarıdaki 77. paragraf) ve birçok uluslararası yorumcunun gözlemlerine (yukarıdaki 72-75. paragraflar) dayanmaktadırlar. Hükümet'in, muhalefetin politikacılarının katıldığı programlara ilişkin olarak vermiş olduğu örneklerin sadece istisnai olduklarını ve genel kuralın farklı olduğunu belirtmektedirler. CCA, 29 Nisan 2002 tarihli raporunda, 'Besarabya', Rumen', 'Rumence', 'Rumen tarihi' ve 'totaliter yönetim' gibi ifadelerin, tarihsel bir çerçeve dışında kullanılmasının yasak olduğunu kabul etmiştir.

34. Başvuranlar, 2002'den önce, program müdürünün, farklı prodüktör ve müdürlerin işe alınmaları ve işten çıkartılmalarına ilişkin iç kural olmadığını öne sürmektedirler. TRM yöneticisi, istediği zaman işten çıkarma yapabilmektedir. Bununla beraber, görsel işitsel prodüksiyonun kalitesini değerlendiren, Sanatsal ve Teknik Kurul'un ortaya konulmasına ilişkin hiçbir iç kural bulunmamaktadır. 2004'te ortaya konulan yeni işe alma prosedürüne gelince, Avrupa Konseyi uzmanları, bu prosedürün işe alma ve çalışanların yeniden işe alınması konularında şeffaf ve açık olmadığı kanaatindedir. İşlerini kaybeden başvuranların, milli mahkemeler önünde hiçbir başvuru yolu bulunmamaktadır.

2. Mahkeme'nin değerlendirmesi

a) Görsel işitsel medyada çoğulculuğa ilişkin genel kurallar

35. Mevcut olayda, 10. maddeye riayet edilip edilmediğnin tespit edilmesi için, Mahkeme, aşağıdaki prensipleri dikkate almalıdır. Mahkeme, çoğulculuk olmadan demokrasi olamayacağına ilişkin temel gerçeğinden hareket etmektedir. Demokrasinin temel özelliklerinden biri, ülkede düzeni bozsalar bile, ülkenin karşılaştığı sorunları, şiddete başvurmadan, diyalog yoluyla çözme imkânı sağlamasıdır. Demokrasi, ifade özgürlüğünden beslenir. Bir devletin mevcut yönetim şeklini tartışıyor bile olsa, demokrasiye zarar vermemeleri koşuluyla, farklı politik projelerin önerilmesi ve tartışılmasına izin veriyor olması demokrasinin özündedir (*Sosyalist Parti ve diğerleri/Türkiye*, 1998, 41, 45 ve 47. paragraf, *Karar ve Davalar* 1998-III).

36. 10. maddenin 1. paragrafında öngörülen, ifade özgürlüğü, demokratik bir toplumun en önemli temellerinden birini ve ilerlemesinin en temel koşullarından birini oluşturmaktadır (*Lingens/Avusturya*, 8 Temmuz 1986, paragraf 41, seri A no. 103). Basın ve diğer iletişim araçlarının özgürlüğü, halka, yönetenlerin fikir ve tavrılarını bilmek ve yargılamak için verilen en iyi araçlardır. Politik arenada tartışılan sorunlara ilişkin düşünceleri ve bilgileri ve kamu çıkarına ilişkin diğer bilgileri iletmek basının görevidir. Basının haber yayınlama görevine, halkın, haber alma hakkı eklenmektedir (bkz. örneğin, *Handyside/Birleşik Krallık*, p. 49, 7 Aralık 1976, seri A no. 24, ve adı geçen *Lingens*, p. 41-42).

37. Radyo ve televizyon gibi, görsel işitsel iletişim araçları, bu bağlamda çok önemli bir rol oynamaktadırlar. Ses ve görüntü yoluyla mesaj verebilme güçlerinden dolayı, yazılı basına göre daha hızlı ve güçlü etkileri bulunmaktadır (*Jersild/Danimarka*, 23 Eylül 1994, p. 31, seri A no 298 ; *Pedersen ve Baadsgaard/Danimarka* [Büyük Daire], no. 49017/99, p. 79, AİHM 2004-XI). İzleyici veya dinleyicilerin özel yaşamının tam ortasında eğlence kaynağı olan televizyon ve radyonun görevleri etkilerini arttırmaktadır (*Murphy/İrlanda*, no. 44179/98, p. 74, AİHM 2003-IX (parçalar)). Bununla birlikte, televizyon ve radyo, izole olmuş bölgelerde, diğer iletişim araçlarından daha çok erişilebilirdirler.

38. Toplumun ekonomik veya politik bir kesitinin görsel işitsel iletişim araçları üzerinde hâkimiyet kurarak yayıncılar üzerinde onların editoryal özgürlüklerini kısıtlamak için baskı kullanabilecek olması, Sözleşme'nin 10. maddesinde öngörülen ifade özgürlüğünün, demokratik bir toplumdaki temel rolüne özellikle de haber vermek ve halkın hakkı olan ve genel çıkara ilişkin bilgi almaya hakkına saldırı oluşturmaktadır (*VGT Verein gegen Tierfabriken/İsviçre*, no. 24699/94, p. 73 ve 75, AİHM 2001-VI, bkz. aynı zamanda, *De Geillustreerde/Hollanda*, no. 5178/71, Komisyon'un 6 Temmuz 1976 tarihli kararı, § 86, Karar ve Raporlar (DR) 8, s. 13). Hâkim durumun, devlet veya bir kamu yayıncısının elinde bulundurulması durumunda da aynı şey geçerli olmaktadır. Mahkeme'nin daha önce de dediği gibi, kısıtlayıcı özelliği itibarıyla, kamu yayıncısına, müsait frekanslar üzerinde tekel sağlayan lisans rejimi, sadece, bu anlamda, zorunlu bir gereksinimin kanıtlanması durumunda geçerli olabilir (*Informationsverein Lentia ve diğerleri/Avusturya*, 24 Kasım 1993, p. 39, seri A no.276).

39. İfade özgürlüğünün gerçek ve etkili şekilde kullanılabilmesi sadece devletin her türlü müdahaleden kaçınması ödevine bağlı değildir ve hukuk ve uygulamada pozitif koruma tedbirleri almasını gerektirebilir (bkz. örneğin, *Özgür Gündem/Türkiye*, no. 23144/93, p. 42-46, AİHM 2000-III, *FuentesBobo/İspanya*, no. 39293/98, p.38, 29 Şubat 2000, ve *Appleby ve diğerleri/Birleşik Krallık*, no. 44306/98, p. 39-40, AİHM 2003-VI). 10. maddede söz konusu olan konunun önemi gözönüne alındığında, devletin, çoğulculuğun en yüksek güvencesi olması gerekmektedir(adı geçen *Informationsverein Lentia ve diğerleri*, p. 38 ; adı geçen *VGT Verein gegen Tierfabriken*, p. 44-47).

40. Mahkeme, görsel işitsel yayın alanında, bu prensiplerin, Devlet'e, bir taraftan, radyo ve televizyon aracılığıyla tarafsız ve kesin bilgiler aktarmasını ve ülkedeki siyasi fikir çeşitliliğini yansıtan fikir ve yorum çeşitliliğini güvence altına almasını diğer taraftan da habercilerin ve görsel işitsel medyayla ilgili diğer mesleklerin, bu bilgi ve yorumların iletilmesine karşı konulan engellere karşı korunmasını güvence altına alma yükümlülüğünü dayattığı kanaatindedir. Bu amaçların gerçekleştirilmesi gereken araçların seçimi yerel koşullara göre değişir ve Devlet'in takdir

marjıyla ilgilidir. Örneğin, Mahkeme, ve ondan önce Komisyon, bir radyo yayını kamu hizmetinin, programların kalitesi ve dengesine katkıda bulunabileceğini kabul etmişlerse de (adı geçen *Informationsverein Lentia* ve diğerleri, p. 33 ; *Tele 1 Privatfernsehgesellschaft mbH/Avusturya* no. 32240/96, 21 Eylül 2000 ; *X. SA/Hollanda*, no. 21472/93, Komisyon'un 11 Ocak 1994 tarihli kararı, DR 76-A, s. 129), 10. madde hiçbir şekilde, diğer araçların aynı amaç için ortaya konulmuş olması halinde, Devletleri, böyle bir hizmet sunmaya zorlamamaktadır.

41. Bununla birlikte, Devlet'in bir radyo yayını kamu hizmeti ortaya koymaya karar vermesi halinde, yukarıda sayılan prensiplerden, iç hukuk ve uygulamanın, bu sistemin çoğulcu bir hizmet sağlamasını güvence altına almaları gerektiği çıkmaktadır. Özellikle, özel istasyonların halen gerçek bir alternatif önerebilmek için çok zayıf olmaları halinde ve kamu kuruluşu veya Devlet kuruluşunun, ülkede veya bölgede, tek veya hakim yayıncı olması halinde, demokrasinin iyi işlemesi için, tarafsız, bağımsız ve yansız bilgiler yayınlaması ve olabildiğince geniş bir fikir ve bakış açısı yelpazesi çerçevesinde kamusal tartışma alanı yaratması gerekmektedir.

42. Bu bağlamda, Sözleşmeciler Devletler'in, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi aracılığıyla almış oldukları, radyo yayını kamu hizmetine ilişkin normlar (yukarıdaki 51-54. paragraflar), bu alanda 10. maddeyi yorumlayabilmek için yönlendiricidirler. Mahkeme, radyo yayını kamu hizmetinin geleceğine ilişkin 1 no.lu Kararda (1994), Üye Devletler'in 'kamusal radyo yayıncılarının, politik ve ekonomik müdahalelere karşı bağımsızlığını güvence altına' almakla yükünlü olduklarını hatırlatmaktadır. Bunun yanı sıra, R(96)10 sayılı ve radyo yayını kamu hizmetinin bağımsızlık güvencesine ilişkin olan Tavsiye Kararında (1996), Bakanlar Komitesi, kamusal radyo yayıncılarının bağımsızlığına ilişkin bazı temel kurallar kabul etmiştir. Bakanlar Komitesi, özellikle de, haber programlarının hazırlanması ve sunumu ve personelin işe alınması, işi ve yönetimi gibi temel faaliyet alanlarında 'radyo yayını kamu kuruluşlarını düzenleyen hukuki çerçevenin, editöryal bağımsızlığını ve kurumsal özerkiliğini açıkça ortaya koyması gerektiği' kanaatindedir. Temel prensipler, radyo yayını kamu kuruluşlarının, yönetim ve gözetim organlarının statüsünü ve üyelerinin atanmasını düzenleyen kuralların, bu organların politik veya başka türlü müdahalelere maruz kalmasını önleyecek şekilde tanımlanması gerektiğinin altını çizmektedirler. Bu prensipler şunları da öngörmektedir:

‘Radyo yayını kamu kuruluşlarını düzenleyen hukuki çerçevenin, bu kuruluşların televizyon haberlerinin, olay ve vakıaları kanuna uygun şekilde sunduklarını ve bu fikirlerin serbestçe oluşumunu teşvik ettiklerine ilişkin prensibi doğrulaması gerekmektedir.

Radyo yayını kamu kuruluşlarının resmi mesaj, bildirge veya bilgiler yayınlamaları veya kamu güçlerinin aldığı kararlara ilişkin bilgi vermek veya bunlara bir yayın

süresi vermeleri gereken durumlar sadece istisnai koşullarla sınırlı olmalı ve yasa veya yönetmelikle öngörülmelidir (...).'

Rec(2000)23 sayılı ve radyo yayını sektörü makamlarının görev ve bağımsızlığına ilişkin olan Tavsiye kararında, Bakanlar Komitesi, Devletler'in, bu makamların oluşumu ve işleyişinin, siyasi etki ve müdahalelere karşı korunmasına yönelik kesin kuralları koymaları gerektiğinin altını çizmiştir.

b) Mevcut olayda başvuranların ifade özgürlüğü hakkına saldırıldığı iddiası

43. Söz konusu dönem boyunca, hepsi TRM'de, haberci, editör veya prodüktör olan başvuranlar, ifade özgürlüklerinin ihlal edilmesinden şikayet etmektedirler. Mahkeme, 10. maddenin 2. paragrafındaki koşulların uygulanması koşuluyla, habercilerin, haber verme hakkı olduğunu hatırlatmaktadır. 10. maddenin sağladığı koruma, ücretli habercileri ve diğer medya ücretli çalışanlarını kapsamaktadır. Ücretli bir haberci, işveren tarafından uygulanan bir kural veya genel politikanın doğrudan haber özgürlüğünü kısıtladığını öne sürebilir (*Purcell ve diğerleri/İrlanda*, no. 15404/89, 16 Nisan 1991 tarihli Komisyon kararı, DR 70, s. 263). Bir işveren tarafından verilen bir ceza veya alınan bir tedbir, ifade özgürlüğüne bir saldırı oluşturabilir (adı geçen *FuentesBobo*, p. 38).

44. Başvuranlar, TRM yönetiminin, kendilerine, Hükümet için zararlı veya sıkıntı yaratabilecek konuları engellemeye yönelik bir politika dayattığını iddia etmektedirler. Mahkeme, bu bağlamda, Hükümet'in, başvuranların vermiş olduğu ve TRM yönetiminin, içerikleri yüzünden bazı programları veya programların bazı kesitlerini yayınlamayı reddettiğine ilişkin örnekleri inkar etmemiş olmasını belirleyici bulmaktadır (24-25. paragraflar). Bununla birlikte, CCA'nın, 29 Nisan 2002'de hazırladığı (yukarıdaki 41. paragraf), ve Hükümet'in inkar etmemiş olduğu, raporda, CCA, TRM'nin o dönemki politikasının bazı kelime ve ifadelerin kullanılmasını özellikle de ortak Rumen ve Moldav diline ve kültürüne veya Sovyetler döneminde işlenen insan hakkı ihlallerine ilişkin olan kelime ve ifadelerin kullanılmasını yasakladığını tespit etmek oldukça çarpıcıdır. Haberci ve ulusal kanala çıkan diğer kişilerin kullanmasına izin verilmeyen kelimeler ve konuların listesinin, ifade özgürlüğü ile uyumlu olabilmesi için güçlü bir gerekçe gerekmektedir oysa Hükümet bu kısıtlamanın, 10. maddenin gereklilikleriyle nasıl uyum sağladığını açıklayabilecek hiçbir açıklama yapmamaktadır. Bunun dışında, Moldova'da ulusal kimlik ve jeopolitik sıralanmaya ilişkin olan tartışma çerçevesinde, Mahkeme, bu tür sorunların ulusal kanalda açık ve eksiksiz şekilde tartışılmasını ve tüm bakış açılarının yayında yer almalarını, yüksek kamu çıkarı olarak değerlendirmektedir.

45. Başvuranlar, TRM’de, iktidar partisinin eylemlerine ilişkin röportajlara orantısız bir yayın süresi ayırma ve muhalefet partilerinin eylem ve fikirlerini görmezden gelme yönünde bir politika izlemekle yükümlü olduklarını iddia etmektedirler. Mahkeme, bu bağlamda, Bakanlar Komitesi’nin Rec(2000)23 sayılı Tavsiye Kararı Ek’indeki 18. paragrafa göre, düzenleyici makamların temel görevlerinden birinin de radyo yayıncılarının yasal yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini kontrol etmek olduğunun söylendiğini hatırlatmaktadır ve 1320- XV sayılı kanunun 13. maddesinin 1. paragrafı, Gözlemciler Kurulu’na, TRM’nin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini kontrol etme yükümlülüğünü dayatmaktadır (yukarıdaki 53 ve 65. paragraflar). Oysa Mahkeme’ye sunulan bilgilerden, böyle bir kontrol yapıldığı anlaşılmamaktadır. Aksi ispat edilmediği için, Mahkeme, Bağımsız Habercilik Merkezi’nin topladığı verilerin (yukarıdaki 77. paragraf) gösterge oluşturdukları kanaatinde. Bu veriler, 2004 ve 2005 için, siyasi muhalefete karşı sürekli bir sessizlik uygulaması ve Devlet başkanı ve Hükümet’in faaliyetlerine ilişkin daha çok haber yapıldığını göstermektedirler. Bağımsız Habercilik Merkezi’nin tespit ettiği rakamlar, Avrupa Konseyi, AGİT ve STK (*Madde 19*) (yukarıdaki 72- 79. paragraflar) temsilcilerinin daha genel yorumlarıyla desteklenmektedir.

46. Mahkeme, sunulan delillerden yola çıkarak, söz konusu dönem boyunca, televizyon haberleri ve TRM’de yayınlanan diğer programlarının, Hükümet’in faaliyetleri lehine, ciddi bir dengesizlik oluşturduklarını ve muhalefetin politikacılarına, kendi bakış açılarını ifade etmeleri için gereken imkânı vermediklerini tespit etmektedir. Mahkeme, bununla birlikte, somut delillerin, tartışma programları ve siyasi olarak hassas olduğu veya Hükümet’e bir şekilde zararlı olabilecek olduğu belirtilen bazı konulara getirilen kısıtlama politikasını ortaya koydukları kanaatinde. Başvuranlar, TRM televizyon kanalında, haberci, editör ve prodüktör olarak, bu politikalardan etkilenmişlerdir. Mahkeme, bu anlamda, söz konusu süreçte, başvuranların, ifade özgürlüklerine, sürekli bir müdahalenin yapılmış olduğu sonucuna varmaktadır.

c) Mevcut olayda Devlet’in 10. madde bağlamındaki pozitif yükümlülüğü

47. Yukarıda da açıklandığı gibi (94–101. paragraflar), 10. madde, bir pozitif yükümlülük yüklemektedir. Çoğulculuğun güvencesi olan Devlet, mevzuatta ve uygulamada, bir taraftan, halkın, televizyon ve radyo yoluyla, tarafsız ve kesin bilgiye ve ülkedeki fikir çeşitliliğine ulaşmasını, diğer taraftan da, habercilerin ve görsel işitsel medya çalışanlarının, bu bilgi ve yorumların iletilmesinin engellenmesine karşı korunmasını güvence altına almalıdır. Devlet, bir radyo- televizyon kamu yayını sistemi oluştururken, iç hukuk ve uygulamanın, bu sistemin çoğulcu bir görsel işitsel sistem olmasını güvence altına almalıdır. Bu anlamda, Sözleşmeci Devletlerin, Bakanlar Komitesi aracılığıyla almış oldukları, kamusal radyo

yayınına ilişkin normlar, 10. maddenin yorumlanması için yön gösterici olmaktadır.

48. Mahkeme, söz konusu dönemin büyük kısmında, TRM'nin, tüm ülkede izlenen (paragraf 8) programlar yapan tek radyo televizyon kuruluşu olduğunu hatırlatmaktadır. Ayrıca, halkın yüzde 60'ı, kablo veya uydu yayını ile televizyona ulaşma imkânının kısıtlı olduğu hatta hiç olmadığı ve Genel Sekreter'in Özel Temsilcisi'nin de söylediği gibi (yukarıdaki 72. paragraf) aynı durumun yazılı basında da söz konusu olduğu, kırsal alanda yaşamaktaydı.

Bu koşullar altında, ülkede demokrasinin işleyişi için, kanalın kesin ve tarafsız bilgi ve haber vermesi ve programlanmasının tüm siyasi fikirleri ve ülkeyle ilgili tartışmaları yansıtmayı gerektmekteydi ve bunun için gereken koşulları sağlama yönündeki pozitif yükümlülük, ulusal makamlara düşmekteydi.

49. Bu yükümlülüğü yerine getirmek için, yukarıda söz edilen, Bakanlar Komitesi'nin temel kurallarında da belirttiği gibi, TRM'nin, politik denetim ve müdahalelerden bağımsız olmasını sağlayacak bir hukuki çerçeve ortaya konulması esastır. Mahkeme, bu bağlamda, no. 502 (1996) sayılı ve TRM'nin statüsünün R (96)10 sayılı Tavsiye kararına göre değişimini öngören Hükümet kararının, TRM'nin 'kreatif ve editoryal faaliyetinin' 'siyasi makamların müdahaleleri ve siyasi partilerin baskılarına karşı, kanunla korunduğunu' (yukarıdaki 60. paragraf) fakat kanunun böyle bir bağımsızlığa imkan sağlayan bir yapılanma oluşturmadığını, gözlemlemektedir. 502 no.lu kararın 4. maddesi gereğince, 'Devlet, şirketin faaliyetlerini, Görsel İşitsel Koordinasyon Kurulu aracılığıyla denetlemekteydi'. Ne var ki, CCA, görevde kalmalarına dair hiçbir güvenceleri bulunmayan ve üçte biri Parlamento, üçte biri Moldova Devlet başkanı ve üçte biri de Hükümet tarafından atanan dokuz üyeden oluşmaktaydı. Bu koşullar altında, Parlamento'nun, Başkanlığın ve Hükümet'in tek siyasi parti tarafından kontrol edildiği, Şubat 2001'den beri, iç hukuk, TRM'nin ve denetim organının oluşumuna ilişkin örneğin, muhalefet tarafından atanan üyeler veya bu organların karar alma ve işleyişlerinde, iktidardaki siyasi partinin müdahalelerine karşı bir engel konulmasına ilişkin hiçbir siyasi denge güvencesi sağlamıyordu.

50. 1320-XV sayılı kanun, bu sorunları yeteri kadar gidermemiştir. Bu kanun, eski İdari Kurul yerine, özellikle, TRM'nin yüksek yöneticilerini atamakla ve TRM'nin yayınladığı bilgilerin doğruluğunu ve tarafsızlığını kontrol etmekle yükümlü olan Gözlemciler Kurulu'nu getirmektedir. Bununla birlikte, Bay Jakubowicz'in de, incelemelerinde altını çizdiği gibi (63, 64 ve 69. paragraflar), Gözlemciler Kurulu'nun üyelerinin atanmasına ilişkin kurallar, politik taraf tutulmasına karşı yeteri kadar güvence öngörmemekteydiler. Özellikle, 1320- XV sayılı kanunun 13. maddesinin 2. paragrafına göre, Gözlemciler Kurulu'ndaki üyelerden biri,

Parlamento'daki bir muhalefet partisi tarafından atanmaktaydı: bu durumda, diğer on dört üyenin atanmalarında iktidar partisi tarafında olmalarına hiçbir engel bulunmamaktaydı.

d) 10. maddeye ilişkin sonuç

51. TRM'nin, Moldova'da, televizyon yayınındaki yarı tekeline bakıldığında, Mahkeme, ulusal makamların, pozitif yükümlülüklerini yerine getirmemiş oldukları sonucuna varmaktadır. Söz konusu dönemde, TRM ve dolayısıyla kanalın editoryal çizgisinin, Hükümet'in siyasi organı tarafından kontrol edilmesine karşı yeteri kadar güvence sağlamamış olan yasal çerçeve kusurludur. Ne 1320-XV sayılı kanunun kabul edilmesi ne de değiştirilmesi, bu kusurların giderilmesini sağlamamıştır.

e) İç hukuk yollarının tüketilmesi

52. Mahkeme, şimdi, Hükümet'in, iç hukuk yollarının tüketilmediğine ilişkin olarak sunduğu ön itirazı ve başvuruların TRM'de, siyasi kontrol ve sansür olduğuna ilişkin iddiasını (yukarıdaki 81-82. paragraf) incelemelidir. Mahkeme, söz konusu dönemde, tek bir partinin, Devlet'in yasama ve yürütme kuvvetlerine hükmettiğini ve iç hukukun TRM'nin editoryal çizgisinin, siyasi partilerin kontrolü veya müdahalesine karşı yeteri kadar güvence sağlamadığı sonucuna varmıştır (yukarıdaki 109-110. paragraflar). Bu koşullar altında, başvuruların belirttiği türde bir idari uygulama oluşma riski bulunmaktaydı. Ayrıca, Mahkeme, politik yanlış örneklerin ve yukarıda incelenmiş olan bilgi aktarımına ilişkin kısıtlamaların (104-106. paragraflar), söz konusu dönemde, TRM'nin, iktidar partisinin tezlerini yüceltmek için kullanmaya yönelik bir şema veya sistem olduğu ve bu durumun da Mahkeme içtihadına göre, idari uygulama oluşturduğu kanaatindedir (yukarıdaki 84. paragraf). Bu koşullar altında, başvurular, Mahkeme'ye başvurularını sunmadan, iç hukuk yollarını tüketmekle yükümlü değillerdi.

53. Bununla birlikte, Mahkeme, iç hukukun, ilgililerin, milli mahkemelerde, yasal mevzuat veya Hükümet veya Devlet başkanının idari kararlarının, Sözleşme'yle uyum sorununu öne sürebilecekleri bir mekanizma öngörmediğini tespit etmektedir (yukarıdaki 55. paragraf). Anayasa Mahkemesi, şüphesiz, Devlet başkanı, Hükümet ve Parlamento'nun kararlarını kontrol edebilirdi fakat başvurular, doğrudan, Anayasa Mahkemesi'ne başvuramazlardı. Çalışanların transfer edilmesi ve içlerinden dördünün işlerini kaybetmiş olmasıyla ilgili prosedürün usulsüzlüğüne ilişkin dava açtıklarında, istinaf mahkemesi, yasal hükümlere karşı dava açılmayacağı gerekçesiyle, taleplerini reddetmiştir (yukarıdaki 49. paragraf). Bu koşullar altında, Mahkeme, başvuruların

şikâyetlerinin esasını inceleyebilecek etkili bir başvuru yoluna erişimleri olduğuna ikna olmamıştır.

f) Sonuç

54. Buradan hareketle, Mahkeme, Hükümet'in öne sürdüğü, ön itirazın reddine ve Sözleşme'nin 10. maddesinin ihlal edildiğine karar vermektedir.

III. SÖZLEŞME'NİN 46 VE 41. MADDELERİNİN UYGULANMASI

55. Sözleşme'nin 46 ve 41. maddeleri aşağıdaki gibidir:

Madde 46

1. Yüksek Sözleşmeci Taraflar, taraf oldukları davalarda Mahkeme'nin verdiği kesinleşmiş kararlara uymayı taahhüt ederler.

2. Mahkeme'nin kesinleşen kararı, infazını denetleyecek olan Bakanlar Komitesi'ne gönderilir.

Madde 41

Eğer Mahkeme bu Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırıabiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder.

56. Mahkeme, bir ihlalin varlığını tespit ettiğinde, Savunmacı Devlet'in, Sözleşme'nin 46. maddesi uyarınca, ilgililere sadece 41. madde kapsamında adil tazmin olarak belirlenen miktarları ödemekle yükümlü olmadığını ve aynı zamanda Bakanlar Komitesi'nin denetiminde, hukuk sisteminde, Mahkeme'nin tespit etmiş olduğu ihlale son verilmesi ve sonuçlarının mümkün olduğunca silinmesi yönünde genel veya bireysel tedbirler almakla yükümlü olduğunu hatırlatmaktadır. Savunmacı Devlet, Bakanlar Komitesi'nin kontrolü altında, 46. maddeye ilişkin hukuki yükümlülüğünü gerçekleştirmek için, kullandığı araçların, Mahkeme'nin kararında ulaştığı sonuçlarla uyumlu olması koşuluyla, istediği araçları seçmekte serbesttir (*Scozzari ve Giunta/İtalya* [Büyük Daire], no. 39221/98 ve 41963/98, p. 249, AİHM 2000-VIII; *Brumărescu/Romanya* (adil tazmin) [Büyük Daire], no. 28342/95, p. 20, AİHM 2001-I; *Kauczor/Polonya*, no. 45219/06, p. 61, 3 Şubat 2009).

57. Mevcut olayda, Mahkeme, TRM'nin yasal çerçevesine ilişkin eksikliklerden ötürü, 10. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, Savunmacı Devlet'in, 46. madde gereğince, derhal, 10. maddenin ihlaline yol açan durumun giderilmesi için, genel tedbirleri alması gerektiği kanaatindedir. Tespit edilen eksiklikler göz önüne alındığında, bu genel tedbirler, mevcut hukuki çerçeveyi, 10. maddenin yükümlülükleriyle uyumlu hale getirmeye ve Bakanlar Komitesi'nin R(96)10 sayılı Tavsiye kararını (yukarıdaki 52. paragraf) ve Bay

Jakubowicz'in Tavsiye kararlarını (yukarıdaki 63-69. paragraflar) dikkate alan yasal bir reformu kapsamalıdır.

58. Mahkeme, adil tazmin sorununun (41. madde) karar vermek için henüz hazır olmadığı kanaatindedir. Mahkeme, bu sorunu saklı tutmakta ve taraflar arasında anlaşma imkanı olduğundan, diğer usuli işlemlere geçmektedir (İç tüzüğün 75/4. maddesi).

**BU GEREKÇELERE DAYANARAK, MAHKEME,
OYBİRLİĞİYLE,**

1. Hükümet'in ön itirazının *reddine*;
2. Sözleşme'nin 10. maddesinin *ihlal edildiğine*;
3. Sözleşme'nin 41. maddesinin uygulanması sorununun karar vermek için hazır olmadığına;
ve sonuç olarak,
 - a) bu sorunun tamamının saklı tutulmasına;
 - b) Hükümeti ve başvuranları, Sözleşme'nin 44. maddesinin 2. paragrafına uygun olarak, bu kararın kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde, Mahkeme'ye yazılı olarak, bu sorunla ilgili görüşlerini göndermeye ve özellikle de Mahkeme'yi, varabilecekleri herhangi bir uzlaşmadan haberdar etmeye *davet etmektedir*;
 - c) diğer usuli işlemleri *saklı tutulmasına* ve Daire başkanı'na bunlara geçilmesine ilişkin kararı vermesi için *yetkilendirilmesine*

KARAR VERMİŞTİR.

İşbu karar, İngilizce olarak hazırlanmış ve 17 Eylül 2009'da, İç tüzüğün 77. maddesinin 3. bendi uyarınca tebliğ edilmiştir.

LawrenceEarly
Yazı İşleri Müdürü

NicolasBratza
Mahkeme Başkanı

MANOLE VE DİĞERLERİ/MOLDOVA

© **Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2012.** Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin resmi dilleri, İngilizce ve Fransızca'dır. İşbu çeviri, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Vakıf Fonu'nun desteğiyle yapılmıştır (www.coe.int/humanrightstrustfund). Bu çeviri, Mahkeme'yi bağlamamaktadır ve Mahkeme, bu çevirinin kalitesine ilişkin olarak hiçbir sorumluluk almamaktadır. Bu çeviri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihat veritabanı olan HUDOC'tan veya HUDOC'un iletmış olduğu diğer veri tabanlarından indirilebilir (<http://hudoc.echr.int>). Bu çeviri, ticari olmayan amaçlarla ve davanın adının tam olarak belirtilmiş olması ve yukarıdaki telif hakkı bilgisiyle beraber olması koşulu ve İnsan Hakları Vakfı'na atıfta bulunmak suretiyle alıntılanabilir. Bu çeviriyi kısmen veya tamamen, ticari amaçlarla kullanmak isteyenlerin, bunu aşağıdaki adrese bildirmeleri gerekmektedir: publishing@echr.coe.int.

© **Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012.** The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund for the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© **Conseil de l'Europe/ Cour Européenne des Droits de l'Homme, 2012.** Les langues officielles de la Cour Européenne des Droits de l'Homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme (<http://hudoc.echr.int>), ou de tout autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int.